

Д-р Александра Груевска-Дракулевски, доцент¹

СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1.02 Прегледна научна статија
УДК 343.54/.55(497.7)

Апстракт

Во трудот авторот се занимава со анализа на криминолошките аспекти на семејното насилство во Република Македонија, притоа, посебно задржувајќи се на обемот на семејно насилство, видовите и облиците на семејно насилство, етиологијата и теоретските основи на семејното насилство. Авторот се осврнува на домашната регулатива, но и на меѓународни документи што го третираат овој проблем кои ја потврдуваат сериозноста на овој облик на насилнички криминалитет. Посебно внимание во трудот е посветено на Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство. Исто така, во трудот сумарно се презентирани истражувачките резултати од спроведените истражувања за семејното насилство во Република Македонија. Истражувањата потврдуваат постоење на речиси сите облици на семејно насилство, сепак потребно е редовно следење, прибирање на статистички податоци и спроведување истражувања и анкети заради утврдување на трендовите на сите форми на семејно насилство. Ова е особено значајно за нашата земја бидејќи се соочуваме со проблем на непостоење на официјални податоци за семејното насилство. Осврнувајќи се на етиологијата и на основните теоретски основи на семејното насилство, авторот предлага поставување систем на мерки на превенција и сузбивање на овој феномен.

Клучни зборови: семејно насилство, видови и облици на семејно насилство, етиологија, ризик фактори, превенција

Вовед

Во последните педесет години семејното насилство е проблем што добива големо внимание од страна на професионалци, јавноста и политиките за негово сузбивање. Семејното насилство не е нова појава, но од неодамна е препознато како општествен проблем. Сè до 1960-ите години насилството меѓу членовите на семејството се сметало за реткост и се мислело дека било извршувано само од страна на ментално болни или на друг начин пореметени личности.²

---

¹ Авторот е доцент на Институт за казнено право на Правниот факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.

² Gelles, J. Richard “Family Violence” in “The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

Во педесеттите и раните шеесетти години фокус на интересирање биле децата, односно е откриен проблемот на злоставување на деца, во 1970-тите години започнува сериозно да се истражува насилството врз жената во партнерските односи, а во 1980-тите се проучува насилството над старите лица во семејството.³

Во Република Македонија проблемот на семејното насилство, и посебно насилството врз жената долго време не го привлекувало вниманието на општествената, научната и стручната јавност. Овој проблем кај нас се актуелизира во 1994 година со задоцнување од барем две и пол децении.⁴ Во 2004 година семејното насилство за прв пат е инкриминирано во Кривичниот законик на Република Македонија со што се напушти гледиштето дека семејното насилство е приватна работа, напротив истото почна да се сфаќа не само како закана за поединечните жртви, туку и како закана за општеството во целина. До денес, феноменот семејно насилство е предмет на научни истражувања посветени на утврдување на распространетоста, динамиката, карактеристиките на семејното насилство и на утврдување на обемот, манифестациите и ризиците за семејно насилство врз, жените, децата и старите лица. Од спроведените истражувања во Република Македонија посебно внимание заслужуваат „Национално истражување за семејно насилство“ (2012),⁵ „Преваленца на злоупотребата на стари лица“ (2011),⁶ „Заповестени и жигосани“ (2009),⁷ „Живот во сенка“ (2006),⁸ итн., чии резултати се накратко презентирани понатаму во трудот.

За сериозноста на овој облик на насилнички криминалитет потврда наоѓаме и во бројните меѓународни документи⁹ што го третираат овој проблем.

---

³ Кајзер, Гинтер, „Криминологија“, Скопје: Александрија, 1996.

⁴ Извештај од спроведено теренско истражување „Семејно насилство“, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените во Република Македонија ЕСЕ, Скопје, 2000.

⁵ Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагомец, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите Нации за „Зажакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012.

⁶ Националното истражување, „Преваленца на злоупотребата на стари лица“, Институт за социолошки и политичко правни истражувања-Скопје со поддршка на Светската здравствена организација, Скопје, 2011.

⁷ Чачева, Виолета и Мирчева, Стојанка, „Заповестени и жигосани“, Анализа на состојбата: сексуална злоупотреба на деца, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања-Скопје, со поддршка на Канцеларијата на УНИЦЕФ-Скопје, Скопје, 2009.

⁸ Чачева, В., Фришчиќ, Ј., Мишев, С., „Живот во сенка“, Семејно насилство врз жените, истражувачки резултати, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ, Скопје, 2006.

⁹ - Конвенција за заштита на човековите права и основните слободи (ETS No. 5, 1950) и нејзините Протоколи;

- Европската социјална повелба (ETS No. 35, 1961, а ревидирана во 1996, ETS No. 163);
- Конвенција на Советот на Европа за акција против трговијата со луѓе (ETS No. 197, 2005);
- Конвенција на Советот на Европа за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба (ETS No. 201, 2007);
- Препорака Rec(2002)5 за заштита на жените од насилство на Комитетот на министри до државите членки на Советот на Европа;
- Препорака CM/Rec(2007)17 за стандарди и механизми на родова еднаквост на Комитетот на министри до државите членки на Советот на Европа;
- Препорака CM/Rec(2010)10 за улогата на жените и мажите во спречување и разрешување на конфликти и градењето на мирот, како и на другите релевантни препораки на Комитетот на министри до државите членки на Советот на Европа;
- Меѓународен пакт за граѓански и политички права (1966);
- Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права (1966);

Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство,¹⁰ на пример, се стреми кон создавање на Европа слободна од насилство врз жените и од домашно насилство, ги осудува сите форми на насилство, притоа, препознавајќи дека домашното насилство несразмерно ги погаѓа жените, но и дека мажите, исто така, можат да бидат жртви на домашно насилство; потоа, дека децата се жртви на домашно насилство, како и сведоци на насилство во семејството.¹¹

Во трудот авторот се занимава со анализа на криминолошките аспекти на семејното насилство во Република Македонија, притоа, посебно задржувајќи се на обемот на семејно насилство, посебно на видовите и облиците на семејно насилство, етиологијата и теоретските основи на семејното насилство.

1. Семејното насилство во Република Македонија

1.1 Дефинирање на семејното насилство. Прашањето за дефинирање на семејното насилство се дебатира повеќе од четири декади. Според една дефиниција семејно насилство е било кој акт што е штетен за жртвата. Така, оваа широка дефиниција ги опфаќа физичките напади, заканите за физички напад, психолошка или емоционална агресија и злоупотреба, сексуален напад или закана за сексуален напад и несовесно однесување.¹² Од друга страна, пак, потесната дефиниција се однесува само на актите на физичко насилство. Во секој случај не постои консензус за тоа колку дефиницијата треба да биде широка или тесна. На пример, феминистите го дефинираат проблемот како „насилство врз жените“, а не како злоупотреба од страна на брачен другар, домашно насилство или семејно насилство.¹³

Според Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство,¹⁴ „семејно насилство“ ги означува сите акти на физичко, сексуално, психичко односно економско насилство што се случуваат во рамките на семејството или домаќинството односно помеѓу поранешни или сегашни сопружници или партнери, без оглед дали сторителот го дели или го делел истото живеалиште со жртвата или не.¹⁵

-
- Конвенција на Обединетите нации за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (“CEDAW”, 1979) и Факултативниот протокол на Конвенцијата (1999);
  - Општа препорака бр. 19 од Комитетот на “CEDAW”, за насилство врз жените;
  - Конвенција на Обединетите нации за правата на детето (1989) и Факултативните протоколи на Конвенцијата (2000);
  - Конвенција на Обединетите нации за правата на лицата со попреченост (2006);
  - Римски статут на Меѓународниот кривичен суд (2002);
  - Женевска Конвенција (IV) која се однесува на заштита на цивилите во време на војна (1949) и Дополнителните протоколи I и II (1977) на Конвенцијата;
  - Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011.

¹⁰ Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011, www.coe.int/conventionviolence.

¹¹ Ibid., преамбула.

¹² Gelles, J. Richard “Family Violence” in “The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

¹³ Ibid.

¹⁴ Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011, www.coe.int/conventionviolence.

¹⁵ Ibid., член 3 б.

Кривичниот законик на Република Македонија¹⁶ ја прифаќа следнава дефиниција за семејно насилство. Под семејно насилство се подразбира малтретирање, грубо навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психичко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв, спрема брачен другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, како и спрема поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи (член 122 став 1 точка 21 КЗМ). Под семејство се подразбира брачниот другар, вонбрачниот другар, децата, родителите, браќата и сестрите и други роднини со кои лицето живее во семејна заедница (член 122 став 1 точка 25 КЗМ).

Согласно Законот за семејство,¹⁷ под семејно насилство се подразбира малтретирање, навредување, загрозување на сигурноста, телесно повредување, полово или друго психолошко или физичко насилство со кое се предизвикува чувство на несигурност, загрозување или страв спрема: брачниот другар, родителите или децата или други лица кои живеат во брачна или вонбрачна заедница или заедничко домаќинство, поранешен брачен другар или лица кои имаат заедничко дете или се наоѓаат во блиски лични односи, вклучувајќи ги односите кои настануваат со посвојувањето и старателството, браќа и сестри, полубраќа и полусестри, постарите членови во семејството или заедничкото домаќинство и лица - членови на семејството или заедничкото домаќинство чија деловна способност е делумно или целосно одземена. Под блиски лични односи се подразбираат лични односи меѓу лица од различен пол кои се или биле во партнерски односи, а не живеат во вонбрачна заедница (член 94-б). Законот за семејство вели дека се забранува секаков вид на насилство меѓу членовите на семејството, без оглед на пол и возраст (член 94-б став 1). Исто така, Законот за семејство нагласува дека се забранува секаков вид на насилство во бракот и семејството (член 33-а).

Семејството е примарна општествена заедница која има репродуктивна, воспитна, општествена и заштитна улога.¹⁸ Законот за семејството, семејството го дефинира како животна заедница на родители и деца и други роднини, ако живеат во заедничко домаќинство. Семејството настанува со раѓање на деца и со посвојување (член 2 ЗС). Понатаму, односите во семејството се засноваат врз рамноправност, заемно почитување, меѓусебно помагање и издржување и заштита на интересите на малолетните деца. Бракот е со закон уредена заедница на живот на маж и жена во која се остваруваат интересите на брачните другари, семејството и општеството (член 3 ЗС).¹⁹

Арнаудовски, поимот на семејно насилство го дефинира како насилство во семејството. Така, „насилство во семејството претставува континуирана примена на физичка и психичка сила спрема членовите на семејството со загрозување и повредување на чувството на сигурност и односите на доверба, исполнување контрола и надмоќ над членовите на семејството, без оглед на тоа дали таквото поведење во кривичното

---

¹⁶ Кривичен законик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/1996; 80/1999; 4/2002; 43/2003; 19/2004; 81/2005; 60/2006; 73/2006; 7/2008; 139/2008; 114/2009; 51/2011; 135/2011; 185/2011; 142/2012; 166/2012; 55/2013 и 82/2013).

¹⁷ Закон за семејство („Службен весник на Република Македонија“ бр.80/1992 ; 9/1996 ; 38/2004; 33/2006; 84/2008; 67/2010; 156/2010; 39/2012 и 44/2012).

¹⁸ Арнаудовски, Љупчо, „Криминологија“, 2 Август С Штип, Скопје, 2007.

¹⁹ Односите меѓу брачните другари се засноваат врз слободна одлука на мажот и жената да склучат брак, врз нивната рамноправност, меѓусебно почитување и заемно помагање (член 7 ЗС).

законодавство е предвидено како казниво дело и дали сторителот на делото е пријавен на органите на прогонот²⁰.

Сите оние кои се занимаваат со проблемот на семејното насилство даваат своја дефиниција за истото. Со оглед на фактот дека има онолку дефиниции за семејното насилство колку што има автори кои се занимавале со овој проблем, истите не се предмет на анализа на овој труд. Може да заклучиме дека секоја од овие дефиниции вклучува насилник и жртва и ги опфаќа облиците во кои се јавува семејното насилство.

Постојат докази дека речиси сите видови и форми на семејство и блиски релации имаат потенцијал да бидат насилни. Истражувачите пронашле насилство и злоупотреба во сите видови на блиски врски.²¹ Оттука, понатаму во трудот се анализираат видовите, облиците и формите во кои се јавува семејното насилство.

1.2 Видови на семејно насилство. Првичните дефиниции за семејно насилство се фокусираа на акти на физичко насилство врз жените од страна на нивните брачни другари или партнери. Подоцнежните истражувања, ја проширија дефиницијата, па ги вклучија сексуалната злоупотреба, силување во брак и акти на емоционално или психолошко насилство. Феминистите гледаат на проблемот како на присилна контрола врз жените од страна на нивните партнери. Присилбата може да биде физичка, емоционална или сексуална.²²

Оттука, иако, различни теоретичари даваат различни класификации, како најзначајни видови на семејно насилство се издвојуваат: *физичкото, сексуалното и психичкото насилство*.

Покрај овие видови на семејно насилство се истакнуваат уште и *емоционалното насилство* како подвид на психичкото насилство и *економското насилство*.

Во законодавството во Република Македонија семејното насилство не е предвидено како посебно кривично дело, туку се санкционира преку инкриминирање на неговите поединечни облици при постоечките кривични дела. Оттука, физичкото насилство се санкционира со кривичните дела против животот и телото, психолошкото насилство се санкционира со кривичните дела против слободите и правата на човекот и сексуалното насилство се санкционира со кривичните дела против половата слобода и половиот морал.

Физичките облици на семејно насилство се инкриминирани со кривичните дела убиство (чл. 123 ст.2 т.2 КЗМ), убиство на миг (чл. 125 КЗМ), телесна повреда (чл.130 ст.2 КЗМ) и тешка телесна повреда (чл.131 ст.2 КЗМ). *Психолошките облици на семејното насилство* се инкриминирани со следниве кривични дела: присилба (чл.139 ст.2 КЗМ), противправно лишување од слобода (чл.140 ст.2 КЗМ) и загрозување на сигурноста (чл.144 ст.2 КЗМ). *Облиците на сексуално семејно насилство* се инкриминирани со кривичните дела: силување (чл.186 КЗМ), обљуба врз немоќно лице (чл.187 КЗМ), полов напад врз малолетник кој не наполнил 14 години (чл.188 КЗМ) и посредување во вршење проституција (чл.191 КЗМ).²³

²⁰ Арнаудовски, Љупчо, „Криминологија“, 2 Август С Штип, Скопје, 2007, стр.348.

²¹ Gelles, J. Richard “Family Violence” in “The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

²² Ibid.

²³ За ова в. повеќе: Камбовски, Владо и Тупанчески, Никола, “Казнено право – посебен дел”, 2 Август С Штип, Скопје, 2011.

Истражувањата како форми на **физичко насилство** ги препознале: удирање, шлаганици, боксирање, штипење, удар со колено, грубо потегнување, врзување, затворање, тргање за коса, давење, горење, попарување, убод, силување, употреба на сила и присилување на жената на сексуален однос, употреба на оружје, фрлање предмети, чување на оружје кое ја плаши, кршење мебел, уништување на нејзините ствари, кинење или уништување на облека.

Физичкото насилство претставува најеклатантен пример на насилство што се врши врз жените кое за разлика од психичкото и сексуалното насилство, најчесто е видно и забележливо за другите луѓе. Физичкото семејно насилство претставува „употреба на физичка сила или закана дека ќе биде употребена физичка сила спрема брачниот или вонбрачниот партнер или спрема некој друг член на семејството”.²⁴ „Овој облик на насилство во нашата земја најчесто се изразува преку удирање шлаганици (87.5%), закани за употреба на физичка сила (70.1%), зграпчување и туркање (63.9%). Но, физичкото насилство е изразено и низ многу тешки облици на клоцање, гризење, попарување итн.”²⁵ Физичкото насилство опфаќа и гаѓање со различни видови предмети, кубење за коса, изгореници, давење, како и нанесување на физички повреди, на било каков начин од страна на некој член на семејството. „Физичкото насилство може да оди до обид за убиство или убиство”.²⁶ Физичкото насилство, сепак, не е најчестиот облик на семејно насилство. Според истражувањата во Република Македонија на ниво на целата територија на државата, секоја 4-та жена барем еднаш во животот била жртва на семејно насилство од ваков вид.²⁷

Како најчести форми на **психичко и емоционално насилство** се јавуваат: *контрола врз жената* - контрола на нејзиното движење, контрола врз нејзините персонални контакти, севкупна контрола врз семејниот буџет; *изолатија* - забрана на контакти со семејството, роднините, пријателите, навредливи коментари за пријателите, забрана за работа надвор од домот; *љубомора и посесивност*; *однесувања што предизвикуваат емоционални и психички маки и страдања на жената*: вербално агресивно однесување (однесувања што се понижувачки за жената), викање, пцуење, грубост, повишување на глас, критика, давање на погрдни имиња, подсмев, обвинување, понижување, целосна послушност од страна на жената - зборот на мажот е секогаш последен; *заstraшување* - стоене на врата додека се караат, закани, користење телесната надмоќ за заstraшување, брзо возење, недозволено допирање, покривање на устата да престане да зборува; *закани со насилство* - вербално или невербално, залетување со глава во ѕид или закана дека ќе изврши самоубиство; *вознемирување* - неочекувани посети и повици, закана, проверување, нереагирање на барањето да излезе од соба, итн.

Сексуалното насилство, пак, опфаќа: присила на сексуален однос, обид за присила или друг вид на сексуална активност, сексуално вознемирување, на пр.,

---

²⁴ Чачева, В., „Истражување семејно насилство 2000“, Меѓународна организација за развој и соработка – ИЦЦО Скопје, 2000 год., стр. 29.

²⁵ Чачева, В., Фришчиќ, Ј., Мишев, С., „Живот во сенка“, Семејно насилство врз жените, истражувачки резултати, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ, Скопје, 2006, стр. 6.

²⁶ Михов, С., Фришчиќ, Ј., „Водич за постапување на професионалните структури при заштита од семејно насилство во казненосудниот систем”, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ и Здружение на граѓани Акција Здруженска Скопје, Скопје, 2008, стр. 13.

²⁷ Извештај од извршено теренско истражување, „Семејно насилство”, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените во Република Македонија ЕСЕ, Скопје, 2010, стр. 24.

дофрлање, било кој облик на сексуална активност (на пр. допирање, милување, љубење) против волјата на другата личност, присилување на секс, силување) и сл.

Сексуалното насилство, најчесто е комплементарно на физичкото насилство и најчесто се случуваат истовремено. „Сексуално насилство и сексуална злоупотреба подразбира секој сексуален контакт со лицето жртва (допирање, милување на несоодветни места), подведување на проституција, несакан полов однос, полов однос пред дете и покажување на интимните делови на делото пред дете”²⁸. Под сексуално насилство се подразбира и силувањето во брак. Потоа, понижувачкиот сексуален однос, подведувањето и присилувањето на гледање на порнографски филмови.

Економското насилство подразбира правење или обид жртвата да се направи финансиски зависна, на пример: одржување на целосна контрола над финансиските ресурси, вклучувајќи го приходот што го заработува жртвата или средствата добиени преку социјална помош, задржување на пари и/ или пристап до пари, сторителот ѝ забранува на жртвата да посетува училиште, да се вработи, ја малтретира на работа, бара од жртвата да се оправда за сите потрошени пари, итн.²⁹

Финансиската злоупотреба е една форма на контрола што ја користат сторителите на семејно насилство со цел да стекнат моќ над партнерот. Финансиската злоупотреба може да има различни форми, но сите се во насока на ограничување и контролирање на тековните и идните активности на партнерот и слободата на избор. На пример, сторителот може да стори едно или повеќе од следново: *се меша во нејзиното вработување, образование или обука*: на пример, ја спречува жртвата да работи или да се образува; или, напротив, инсистира таа да работи, но, ги присвојува нејзините приходи; *врши контрола на пристапот до сите финансии во домаќинството* (вклучувајќи ги и нејзините приходи/ бенефиции): на пример, врши контрола на банкарските сметки, кредитните картички, бенефициите, итн., не давајќи ѝ пари, и/ или ѝ ги одзема нејзините сопствени пари/ средства (вклучувајќи ги и парите за секојдневните трошоци во домаќинството, нејзините заштеди или други лични пари); инсистира жртвата да дава сметки за секој потрошен денар; *краде од неа и ги искористи парите за себе*, или ги префрла заедничките средства на сопствено име; *одбива да придонесува за заедничките трошоци во домаќинството*, вклучувајќи ги редовните плаќања на сметките и покрај тоа што презел одговорност за нив, или прави долгови во име на жртвата или на заедничко име - понекогаш без нејзино знаење (на пример, сметки за комуналии за кои жртвата мисли дека ги има платено); *инсистира жртвата да подигне кредити во нејзино име*, или ја принудува да подигне кредити иако таа смета дека истите не можат да ги отплатат; ја тера жртвата да преземе активности кои се нечесни, нелегални или против нејзиното чувство за исправно и погрешно, на пример, да бара бенефиции иако не и припаѓа, да прави измами со електрична енергија, да се занимава со проституција, кражби по продавници, итн.³⁰

Честопати многу е тешко жртвите да ја препознаат злоупотребата која е од економска или финансиска природа: тоа може да се развие полека и подмолно, така што она што на почетокот може да се смета за заштитнички став на сторителот спрема жртвата, може да прерасне во апсолутна контрола без можност за било каква независност на жртвата. На пример, потенцијалниот сторител може да се користи со изјави од типот: „Јас

²⁸ Дукас, Д., Коцева, А., Качанска, Б., “Семејно насилство-Брошура”, Организација на жените на Општина Свети Николе, Свети Николе, 2010, стр. 6.

²⁹ <http://www.woodbridgedvrt.org/pages/fiveforms.html>.

³⁰ <http://www.victimsofcrime.vic.gov.au/home/a+crime+is+committed/types+of+crime/family+violence/>.

ќе се погрижам за сите сметки - не ти треба банкарска сметка“ или „Јас заработувам доволно за двајцата нас, така што ти не треба да работиш. Јас ќе се грижи за тебе.“ И жртвата и издржуваните лица ова не го нарекуваат злоупотреба. Оттука, многу жени живеат на овој начин со години, додека не сфатат дека се финансиски и економски злоупотребени.³¹

1.3 Обем на семејното насилство. Во Република Македонија, како резултат на различните дефинирања на семејното насилство и различните методологии на следење на семејното насилство се јавуваат бројни неусогласености во податоците за семејното насилство. Потоа, мора да се забележи дека во Република Македонија отсутуваат официјални податоци. Со оглед на фактот што семејното насилство не претставува посебна инкриминација, нема податоци за овој криминалитет. Државниот завод за статистика евидентира сторители, а не жртви на кривични дела, оттука, ниту посредно не може да се дојде до светлата бројка на семејното насилство.³² Да не ја забораваме и високата темна бројка на феноменот семејно насилство. Оттука, сите сознанија во Република Македонија за семејното насилство се базираат на поединечни истражувачки проекти од кои добиваме сознанија за феноменолошките и етиолошките карактеристики на семејното насилство.

Понатаму во трудот се разгледани некои покарактеристични облици на семејно насилство за кои се спроведени истражувања во нашата земја.

Според податоци за бројот на регистрирани случаи на семејно насилство во Министерството за внатрешни работи во периодот 2008-2011 година, забележлив е постојан тренд на благо зголемување на пријавените кривични дела на семејно насилство, релативно воедначена осцилација во евидентирањето на прекршоците, но изразен тренд на зголемување на поплаките на семејно насилство.³³

Графикон 1. Вкупен број на регистрирани кривични дела, прекршоци и поплаки за семејно насилство според анализата на МВР за период 2008-2011

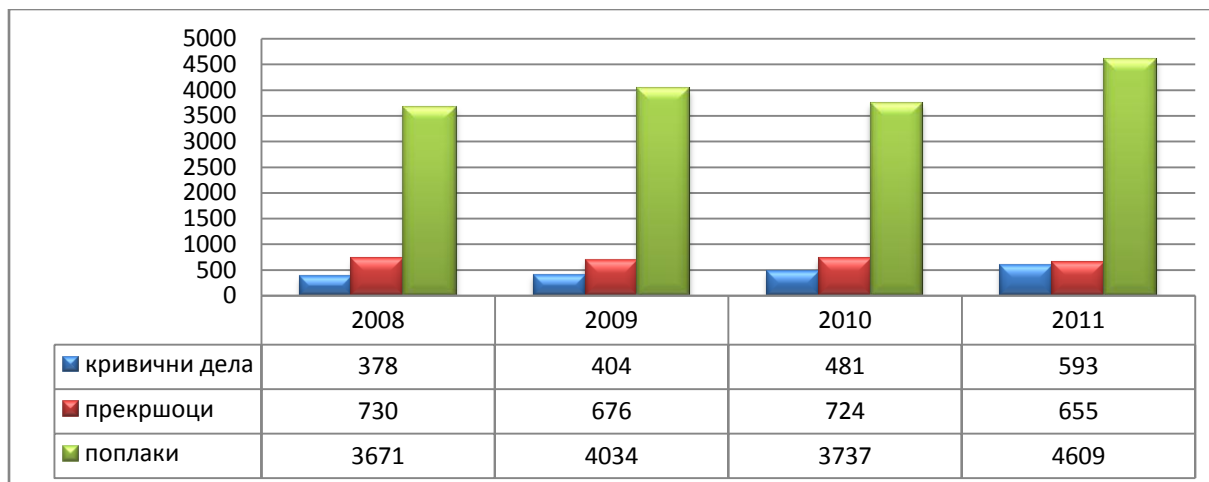
---

³¹ <http://www.victimsofcrime.vic.gov.au/home/a+crime+is+committed/types+of+crime/family+violence/>.

³² Извештај од спроведено теренско истражување „Семејно насилство“, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените во Република Македонија ЕСЕ, Скопје, 2000.

³³ Национална Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.21.

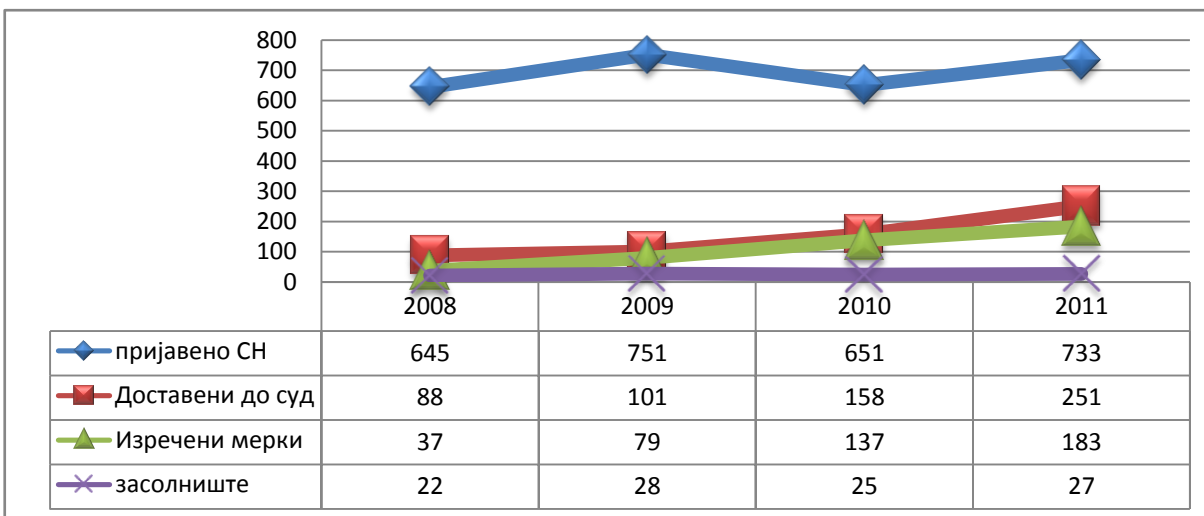

*Извор: www.moi.gov.mk³⁴

Втора институција која собира статистички податоци за семејното насилство е Министерството за труд и социјална политика (МТСП). Во разгледуваниот период 2008-2011 година, забележлив е генерален пораст на активностите на Центрите за социјална работа во врска со случаите на семејно насилство. Во истражуваниот период од 4 години бројот на предложени мерки за заштита на жртвите е зголемен за повеќе од два и пол пати, што е проследено со ист сооднос на изречените мерки.³⁵

Графикон 2. Активности на МТСП во однос на пријавено семејно насилство

Извор: МТСП³⁶

³⁴ Превземено од Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.21.

³⁵ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр. 24.

³⁶ Превземено од Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.24.

Според истражувачките резултати од студијата „Национално истражување за семејно насилство“ (2012),³⁷ генерално, за целата популација утврдена е преваленца за сите видови на семејно насилство од 37,7%, а само за жените е повисока (39,4%), додека за мажите е пониска (35,5%). Потоа, според истражувачките резултати, повеќе од една третина од населението (36.8%) во Република Македонија доживеале некој облик на психолошко насилство во семејството.³⁸ Во домаќинства каде се случува насилство, тоа се случува често. Бројот на виктимизации укажува на повисока инциденца на насилство во споредба со преваленцата во последните 12 месеци.³⁹

Психичкото насилство во Република Македонија е најзастапениот вид на семејно насилство. „Имено, највисока застапеност, со 61,5% бележи психичкото насилство, 23,9% физичкото, а на најдолната скала на манифестираните облици на насилство се наоѓа сексуалното насилство со само 5,0%“.⁴⁰ Конкретно, во Република Македонија, најзастапениот вид во кој жената го трпи овој вид на семејно насилство е тугорскиот однос во кој партнерот сака неговиот збор секогаш да е последен, потоа постоењето на контрола над движењето на партнерката, постоењето на љубомора и посесивност од страна на мажот, искажувањето на навреди и понижувања, како и забранувањето на жената да работи надвор од сопствениот дом.

1.4 Облици на семејно насилство. Во трудот посебно се разгледани следниве облици на семејно насилство: *семејно насилство врз деца, семејно насилство во блиски врски на возрастни лица (семејно насилство врз жени и семејно насилство врз мажи), семејно насилство врз стари лица и други форми на насилство меѓу блиски лица.*

Семејно насилство врз деца. *Злоупотребата или негрижата за дете, односно малтретирањето на дете* се општи термини што покриваат голем број на акти на сторување или пропуштање, кои или ги сторува лицето или дозволува да се случат, а кои

---

³⁷ Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагомец, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите Нации за „Зажакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012.

³⁸ Најголем дел од психолошкото насилство што се случува во домаќинствата во Република Македонија најчесто е придружено со гнев, рестрикции, забрани, сомничавост, контролирачко однесување. Економското насилство и насилството кое вклучува навредување, омаловажување и заканување се случува во многу помал дел од домаќинствата. Физичкото и сексуалното насилство имаат ниска преваленца, што може да се објаснува со методолошките ограничувања на студијата. Но, кај физичкото насилство, преваленцата кај жените е три пати повисока отколку кај мажите. Исто така, проценот во рамките на групата жени е три пати повисок и концентрацијата на жени кои доживеале физичко насилство го надминува овој сооднос (78% од сите испитаници кои изјавиле дека доживеале физичко насилство се жени). Преваленцата на насилство кај жените е повисока отколку кај мажите (разлика од 4.1 процентни поени), жените доживуваат релативно многу повеќе насилство отколку мажите (разлика од 17.6 процентни поени) и исто така постои повисок сооднос во рамките на групата жени. Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика

³⁹ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр. 14-5.

⁴⁰ Чонева, Љ., „Семејно насилство над жената во Република Македонија и можностите за помош на жртвите“ – Годишник на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, Број 1, Скопје, 2005, стр. 55

резултираат со повреди рангирани од смрт до сериозни повреди, емоционална болка, неухранетост или болест.⁴¹

„Постојат шест глави типови на злоупотреба или негрижа за дете:

Физичка злоупотреба: акти на сторување што резултираат во физичка повреда вклучувајќи смрт на детето.

Сексуална злоупотреба: акти на сторување вклучувајќи пенетрирање, малтретирање со генитален контакт или други форми на сексуални акти при кои сторителот користи деца за да обезбеди сексуално задоволство.

Емоционална злоупотреба: акти на сторување кои вклучуваат затворање, вербална или емоционална злоупотреба или други видови на злоупотреба, како на пример, оневозможување на спиење, храна или засолниште.

Физичко занемарување: акти на пропуштање што вклучуваат непружање здравствена заштита, задоцнета здравствена заштита, напуштање, протерување на детето од домот, неадекватен надзор, негрижа за исхрана и облекување и видлива негрижа за детето од опасности.

Образовно занемарување: акти на сторување и на пропуштање што вклучуваат дозволување на постојано талкање, незапишување на детето во училиште и неводење сметка за специфичните образовни потреби на детето.

Емоционално занемарување: акти на пропуштање што вклучуваат неводење грижа за воспитувањето и афекционалните потреби на детето, изложување на детето на постојани и сериозни злоупотреби, дозволување на детето да користи алкохол или други супстанции, неовозможување психолошка заштита или задоцнета психолошка нега и друго невнимание спрема потребите за развој на детето.⁴²

Во Република Македонија во рамките на истражувањето „Запоставени и жигосани“⁴³ се анализирани постоечките податоци, како и динамиката и појавата на сексуалната злоупотреба на децата во земјата. Анализирани се и постојните капацитети на државните институции за заштита на децата од сексуална злоупотреба. Студијата е дизајнирана со цел да се идентификуваат обемот и појавните облици на сексуалната злоупотреба на деца во земјата, да се утврдат карактеристиките на децата жртви на сексуална злоупотреба и да се профилираат сторителите на ваков вид злоупотреба, како и да се откријат околностите кои придонесуваат за сексуална злоупотреба на деца.⁴⁴

Според истражувачките резултати, официјалната статистика дава само дел од сликата за сексуалната злоупотреба на децата, односно не обезбедува информации за

---

⁴¹ Gelles, J. Richard “Family Violence” in “The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998, стр.181.

⁴² National Center on Child Abuse and Neglect, 1988 Study of National Incidence and Prevalence of Child Abuse and Neglect: 1986, Washington, D. C.: US Department of Health and Human Services cit. in Gelles, J. Richard “Family Violence” in “The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998, стр.181.

⁴³ Чачева, Виолета и Мирчева, Стојанка, „Запоставени и жигосани“, Анализа на состојбата: сексуална злоупотреба на деца, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања-Скопје, со поддршка на Канцеларијата на УНИЦЕФ-Скопје, Скопје, 2009.

⁴⁴ Истражувањето е спроведено меѓу 1 јули и 30 ноември 2009 година, а собраните податоци се однесуваат на периодот јануари 2004 до јуни 2009 година. Опсегот на истражувањето е заснован на евидентираниите случаи во институциите на системот (Центри за социјална работа и судовите). Исто така, во истражувањето се вклучени и професионалците од системот (вработени во полицијата, ЦСР, училиштата, градинките и здравствените установи).

застапеноста на различните форми на сексуалната злоупотреба на деца, што е резултат на методологијата на водењето на статистиката, според сторител, а не според жртвите.⁴⁵

---

⁴⁵ Во однос на податоците за жртвите и сторителите изведени се следниве заклучоци.

- Поголем дел од децата кои биле сексуално злоупотребени се девојчиња, односно во 78% од случаите. Од друга страна, најголемиот број сторители биле мажи (93%). Досиејата од ЦСР покажуваат дека регистрираните деца од женски пол се жртви на повеќе типови сексуална злоупотреба во споредба со децата од машки пол. Иако девојчињата се почесто застапени во вкупната бројка на деца жртви, момчињата на возраст до 6 години се почести жртви во споредба со девојчињата на нивна возраст, 24% момчиња наспроти околу 4% девојчиња.
- Понатаму, со зголемувањето на возраста (по 10 години) ризикот од сексуална злоупотреба се зголемува кај девојчињата. 77% од сите девојчиња-жртви се постари од 10 години, додека 57% од сите момчиња-жртви се на возраст до 10 години. Возраста на децата кои биле сексуално злоупотребувани, а кои се опфатени со ова истражување е помеѓу 4 и 18 години. И во досиејата од ЦСР и во судските пресуди, утврдено е дека во најголемиот број случаи се работи за деца на возраст од 10 до 13 години: во 52% од случаите во ЦСР и во 47% од судските пресуди.
- Според етничката припадност, иако најголемиот број на деца-жртви се од македонска етничка припадност, најранлива етничка група се децата Роми, додека најмалку се застапени случаи со деца-жртви од албанска етничка припадност.
- Мнозинството од децата жртви се родени во брачна заедница (87%). Процентот на деца-жртви на кои двајцата родители им се живи е идентичен со претходно наведениот (87%). 69% од децата-жртви живеат со двајцата родители. Меѓутоа, за преостанатите 31% деца било утврдено дека ризикот за сексуална злоупотреба значително се зголемува онаму каде што децата живеат само со мајка или со мајка и очув, за разлика од случаите каде што децата живеат само со татко, или со татко и маека.
- Понатаму, децата-жртви живеат во поголеми семејства во споредба со општата популација. Неретко, тие потекнуваат од семејства кои се соочуваат со низа други проблеми: лоши услови за домување (31%); невработеност кај родителите (кај 25% двајцата родители се невработени); и зависност од редовното исплаќање на социјална помош (34%). Домашното насилство е пријавено кај четвртина од овие семејства.
- 89% од регистрираните деца-жртви кои се на училишна возраст редовно посетуваат настава. Поведението на децата во училиштето не било евидентирано како проблематично, така што 80,5% редовно посетуваат настава.
- За поголемиот број од децата кои се злоупотребени (92%), било пријавено дека се во добра здравствена состојба, но за 9% било пријавено дека имаат одредени ментални нарушувања.
- Што се однесува до карактеристиките на сторителите, најголемиот број сторители (93%) биле мажи. Од останатите случаи во кои осудените биле жени, тие жени поретко се осудени како директни сторители, а многу почесто како соучесници или како помагатели на мажите, најчесто во случаите на вонбрачен живот со малолетник.
- Најголем дел од сторителите (32%) биле на возраст од 18 до 24 години кога го извршиле кривичното дело. Меѓутоа, 27% биле на возраст од 31 до 40 години, а 30% биле на возраст над 40 години кога го извршиле кривичното дело. Во однос на сторителите кои биле на помлада возраст, 9 од нив и самите биле на возраст под 18 години.
- Истовремено, според истражувачките резултати децата се изложени на најголем ризик од сексуална злоупотреба од луѓе во нивното најтесно опкружување. Во само 12,5% од случаите, сторителот му бил непознат на детето.
- Етничкиот состав на осудените сторители на сексуална злоупотреба покажува дека тие припаѓаат на сите етнички заедници кои живеат во земјата.
- Забележителна карактеристика била релативно ниското образовно ниво на сторителите: 20% тврделе дека се без образование; а 52% имаат завршено само основно образование.
- Речиси половина од сторителите (45%) се во брак, биле во брак или во вонбрачна заедница.
- Расположливите податоци исто така покажуваат дека најмалку половина од сторителите биле родители на едно или повеќе деца.
- Мнозинството од лицата осудени за сексуална злоупотреба на деца (83%) биле примарни престапници. Чачева, Виолета и Мирчева, Стојанка, „Заповставени и жигосани“, Анализа на состојбата: сексуална

Во поглед на семејното насилство над децата, 20,7% од жртвите жени во Република Македонија се изјасниле дека насилството било насочено и кон нивните деца.⁴⁶ „Кога е во прашање возраста на детето најчесто како жртви се јавуваат деца од предучилишна возраст што е и разбирливо ако се има во вид нивната изразена физичка и психичка инфериорност во однос на повозрасните деца”.⁴⁷

За истакнување е и тоа што семејното насилство кое се извршува врз децата во најголем дел од случаите е најдолготрајно, бидејќи повозрасните членови на семејството кои се изложени на семејно насилство имаат опција и можност да го пријават насилството што се извршува врз нив, но таа можност ретко кога ја имаат и децата, бидејќи тие, од една страна, се многу мали и во најголем дел од случаите не се информирани како може да си ги заштитат своите права и својот интегритет, а од друга страна, пак, тие семејното насилство после одреден период го доживуваат како сосема нормална појава, како што е и потребата за храна и за пиење на вода. Сето тоа, доведува до огромна темна бројка на деца - жртви на семејно насилство.

Семејно насилство во блиски врски на возрасни лица. Семејното насилство во блиски врски на возрасни лица може да го разгледуваме како *семејно насилство врз жени и семејно насилство врз мажи*.

Семејно насилство врз жени. Семејното насилство врз жените претставува чин на насилство кое го извршува одреден член на семејството. Во најголемиот број од случаите како сторител се јавува мажот, а жртвата најчесто е сопругата на сторителот која трпи сексуално, физичко или психичко насилство.⁴⁸

Според Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство,⁴⁹ „насилство врз жените“ се разбира како кршење на човековите права и форма на дискриминација врз жените и ги означува сите акти на родово засновано насилство коишто доведуваат или веројатно ќе доведат до физичка, сексуална, психичка или економска повреда или страдање на жените, вклучувајќи и закани за такви акти, изнуда или произволно лишување од слобода, без оглед дали се случуваат во јавниот или приватниот живот.

Конвенцијата ги осудува сите форми на насилство врз жените и домашно насилство; препознава дека остварувањето на *de jure* и *de facto* еднаквост меѓу жените и мажите е клучен елемент во спречувањето на насилството врз жените. Потоа, во Конвенцијата се истакнува дека насилството врз жените е манифестација на историски нееднаквите односи на моќ меѓу жените и мажите, што довеле до доминација и дискриминација врз жените од страна на мажите и до спречување на целосното

злоупотреба на деца, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања-Скопје, со поддршка на Канцеларијата на УНИЦЕФ-Скопје, Скопје, 2009, стр.8-9.

⁴⁶ Чачева, В., Фришчиќ, Ј., Мишев, С., „Живот во сенка”, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ, Скопје, 2007, стр. 12

⁴⁷ Бачановиќ, О., „Децата – жртви на семејното насилство”, „Безбедност” – ревија за криминалистика, криминологија и кривично право, Министерство за внатрешни работи на РМ, бр. 1-2, Скопје, јануари-јуни, 1999, стр.45

⁴⁸ Според изјавата на поранешниот Генерален Секретар на ООН Кофи Анан, на светската видеоконференција „Свет без насилство над жените” од 8-ми Март 1999година: „Насилството над жената можеби е најсрамното прекршување на човековите права. И тоа е можеби најраспространето. Не познава граници во однос на географската положба, култура или богатството. Се додека продолжува, ние не можеме да кажеме дека е направен вистински напредок во правец на еднаквост, развој и мир”.

⁴⁹ Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011, член 3а.

напредување на жените; а структурната природа на насилството врз жените е родово засновано насилство, како и дека насилството врз жените е еден од главните општествени механизми со кој жените се принудуваат на потчинета положба во однос на мажите. Жените и девојчињата често се изложени на сериозни форми на насилство како што е домашно насилство, сексуално вознемирување, силување, присилен брак, кривични дела извршени во името на таканаречената „чест“, и генитално осакатување, коишто претставуваат сериозно кршење на човековите права на жените и девојчињата и се главна пречка за постигнување еднаквост меѓу жените и мажите. Понатаму, Конвенцијата препознава дека кршењето на човековите права за време на вооружени конфликти кои го поаѓаат цивилното население, особено жените, во форма на широко распространето или систематско силување и сексуално насилство, како и потенцијалното зголемување на родово засновано насилство за време и по конфликтите.⁵⁰

Инаку, не е за потценување фактот дека во Република Македонија секоја четврта жена во просек е или на некој начин била злоставувана од својот сопруг. Тоа е податок кој загрижува, од проста причина што тоа е податок кој е истражуван и кој е релевантен, меѓутоа кога и на тие 25% жени кои барем еднаш во животот имаат претрпено некој од видовите на семејно насилство, ќе се додаде процентот на жени кои спаѓаат во темната бројка на оваа појава кај нас, навистина се доаѓа до загрижувачки заклучоци околу тоа колкав е вкупниот обем на семејно насилство во нашата држава над жените. „Во Република Македонија за периодот од јануари до септември 2010 година се регистрирани околу 598 жртви на семејно насилство од кои 374 се жени“.⁵¹ Со тоа се доаѓа до 62,5% жртви жени на семејно насилство во овој период, со што се потврдува тезата дека жените се најчестите жртви на семејно насилство во Република Македонија.

Семејно насилство врз мажи. Иако семејното насилство врз мажи не е доволно истражувано, сепак, има сознанија дека мажите, исто така, можат да бидат жртви на семејно насилство. Во последниот период има тренд на зголемување на пријавените случаи на мажи-жртви на семејно насилство, кои најчесто се злоставувани од страна на нивните физички помоќни сопруги. Како „мета“ на своите сопруги најчесто се лица од машкиот пол кои имаат проблем со злоупотреба на алкохол, па сопругите во тоа гледаат начин да ги одвикнат и „воспитаат“ своите брачни партнери, а воедно и да го оправдаат и насилството кое го вршат врз нив.

Во однос на семејното насилство врз мажите во Република Македонија во последните неколку години има извесен напредок во поглед на пријавувањето на сторители жени од страна на жртви мажи. Сепак, на овој облик на семејно насилство сеуште недоволно му се посветува внимание од страна на јавноста и на медиумите.

Во Велика Британија, на пример, „...навистина големо изненадување е фактот што 7% од вкупниот број на обвиненија против жени се однесуваат на жени сторители на семејно насилство над мажи“.⁵² Понатаму, „... во Ниш, Србија, еден граѓанин на својот имот отворил сигурна куќа, односно засолниште за мажите кои имаат семејни проблеми. И куќата работи со полна пара...“.⁵³

---

⁵⁰ Ibid., преамбула.

⁵¹ Соопштение на Министерството за труд и социјална политика од 26.11.2010 (www.mtsp.gov.mk).

⁵² <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/jun/07/feminism-domestic-violence-men>, “Guardian”, 7.6.2011.

⁵³ <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.293.html:369024-Nis-Sigurna-kuca-za-muskarce>, “Вечерње Новосте”, 3.3.2012.

Како најчести жени сторители на семејно насилство врз мажот се јавуваат жени со низок степен на образование, додека, пак, високо образованите жени, како и жените кои имаат достигнато повисок степен на еманципираност воопшто не се јавуваат како сторители на ваков вид на кривични дела.

Семејното насилство врз мажи не е проучувано во нашата земја, оттука, треба да биде предмет на посебно истражување со оглед на фактот што судската статистика забележува случаи на овој облик на семејно насилство.

Семејно насилство врз стари лица. Националното истражување, „Преваленца на злоупотребата на стари лица“,⁵⁴ го истражило феноменот на насилство и злоупотреба на стари лица и овозможило идентификација на преваленцата на семејно насилство и злоупотребата врз стари лица, ги идентификувало доминантните облици на насилство и злоупотреба на стари лица и ги идентификувало сторителите.⁵⁵ Истражувањето е прво од овој вид во земјата и е инспирирано од идентификацијата на злоупотребата на стари лица како здравствен проблем во Националниот извештај за насилство и здравје^{56, 57}.

---

⁵⁴ Националното истражување, „Преваленца на злоупотребата на стари лица“, Институт за социолошки и политичко правни истражувања-Скопје со поддршка на Светската здравствена организација, Скопје, 2011.

⁵⁵ Истражувањето е спроведено на територија на Република Македонија на стратификуван репрезентативен примерок и опфатило 960 испитаници (429 мажи и 530 жени) на возраст над 65 години кои живеат во приватни домаќинства. Теренското истражување е спроведено во текот на декември 2011 година со примена на лице в лице истражувачка метода и прашалник како техника за собирање на податоци.

⁵⁶ Извештај за насилство и здравје во Македонија и прирачник за превенција, Министерство за здравство на Република Македонија, Скопје, 2006.

⁵⁷ Според истражувачките резултати, 34,6% од лицата на возраст над 65 години искусиле некаков облик на насилство, злоупотреба или запуштање.

- Најголем број од испитаниците искусиле еден вид на злоупотреба (59,02%), додека 24,78% од испитаниците искусиле два вида на злоупотреба, а 16,2% искусиле повеќе од три вида на злоупотреба.
- Психолошката злоупотреба е најзастапен облик на насилство, односно 25,73% од испитаниците изјавиле дека искусиле психолошка злоупотреба, 11,98% од испитаниците искусиле финансиска злоупотреба, додека 8,86% од испитаниците искусиле физичка злоупотреба и повредување. Запуштање е присутно кај 6,53% од испитаниците. Најмалку застапен облик на насилство е сексуалната злоупотреба (1,35%);
- Најчести сторители на насилството врз старите лица се партнерот или сопругот, синот и снаата. Зависно од видот на насилството, доминантна позиција на сторител имаат партнерот, синот или снаата. Најчест сторител на психолошко насилство е синот (29,55%), па потоа следи партнерот (25,51%) и снаата (22,62%). Физичкото насилство најчесто е извршено од партнерот (30,91%), снаата (23,64%) и синот (20,00%). Сторител на финансиско насилство во 47% е синот и партнерот во 10%. Доминантен сторител на сексуално насилство е партнерот или лице кое жртвата го познава.
- Постарите жени се многу почесто жртви на сите видови на насилство. Полот има значење на релевантен фактор на ризик за насилство врз стари лица. Однесувањето на сторителот може да се поврзе со биолошките карактеристики, односно жените се физички послаби и обично не можат да се одбранат. Од истражувачките резултати очигледно е дека жените се најчесто изложени на сите видови на насилство само заради тоа што се жени.
- Покрај полот како доминантен фактор на ризик за насилство врз стари лица, образованието, односно понискиот степен на образование е фактор на ризик за насилството. Депресијата е трето рангиран фактор на ризик, односно старите лица со понизок степен на депресија се поизложени на насилство отколку лицата со повисок степен на депресија.

Националното истражување, „Преваленца на злоупотребата на стари лица“, Институт за социолошки и политичко правни истражувања-Скопје со поддршка на Светската здравствена организација, Скопје, 2011, цит. во Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.17-19.

Адресирањето на прашањето за насилството врз старите лица во Република Македонија ја зголемува видливоста на овој општествен феномен, со што на жртвите им се овозможува да го препознаат сопственото право на живот без насилство, а на сторителите да ги препознаат сопствените модели на однесување и последиците.⁵⁸

Други форми на насилство меѓу блиски лица. Иако насилството што го вршат родителите врз децата и насилството врз жените, најмногу го привлекуваат вниманието на јавноста, сепак, и *физичките пресметки меѓу браќа и сестри* се честа форма на семејно насилство. Но, само во ретки случаи родителите, докторите или социјалните работници насилството меѓу браќа и сестри го третираат како проблематична форма на семејно насилство. Но, податоците потврдуваат дека овој облик на насилство е далеку од т.н. „нормално насилство“, имено најмалку 109.000 деца користат пиштоли или ножеви во тепачките со своите браќа и сестри секоја година.⁵⁹

Понатаму, *насилството што го вршат децата врз своите родители* многу ретко се споменува во јавните дискусии за семејно насилство. Ова од причина што ваквите форми на семејно насилство се срам за родителите-жртви кои не бараат помош плашејќи се дека ќе бидат обвинети за насилството на нивните деца врз нив. Според Националното истражување за семејно насилство (National Family Violence Survey), секоја година помеѓу 750.000 и 1 милион родители доживеале насилни акти врз себе од страна на нивните деца тинејџери.⁶⁰

Исто така, истражувањата покажуваат значителна стапка на *насилство меѓу хомосексуалните парови*.⁶¹

Во Република Македонија овие форми на семејно насилство досега не се истражувани, оттука има потреба од нивна анализа.

2. Етиологија и теоретски основи на семејното насилство

Во криминолошката литература постојано се истакнува дека криминологијата ќе го реши својот научен проблем кога ќе одговори на прашањето за етиологијата на криминалитетот и делинквенцијата, бидејќи од правилното спознавање на етиологијата зависи поставувањето на успешен систем на превенција и сузбивање на овие негативни општествени појави.

При објаснувањето на етиологијата на криминалитетот се поаѓа од т.н. мултифакторска теорија во криминологијата која овозможува етиологијата на

---

⁵⁸ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика.

⁵⁹ Straus, M. A., Gelles, R. J. and Steinmetz, S. K., "Behind Closed Doors: Violence in the American Family", New York: Doubleday/ Anchor, 1980 cit. in Gelles, J. Richard "Family Violence" in "The Handbook of Crime and Punishment" ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

⁶⁰ Cornell, C. P. and Gelles, R. J. "Adolescent to Parent Violence", Urban Social Change Review 15:8-14, 1982 cit. in Gelles, J. Richard "Family Violence" in "The Handbook of Crime and Punishment" ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

⁶¹ Brand, P.A. and Kidd, A. H. "Frequency of Physical Aggression in Heterosexual and Female Homosexual Dyads", Psychological Reports, 59:1307-13, 1986; Lockhart, L. L., White, B. V., Causby, V and Isaac, A., "Letting Out the Secret: Violence in Lesbian Relations", Journal of Interpersonal Violence 9:469-92, 1994; Renzetti, C. "Intimate Betrayal: Partner Abuse in Lesbian Relationships", Newbury Park, Calif.: Sage, 1992, cit. in Gelles, J. Richard "Family Violence" in "The Handbook of Crime and Punishment" ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

криминалитетот да се согледа во нејзината целина, тргнувајќи од тоа дека криминалитетот првенствено е општествена, но и индивидуална негативна појава.

Мултифакторноста, мултикаузалноста и плуралитетот на факторите во изучувањето на етиологијата на криминалитетот и делинквенцијата е од особено значење за објаснување на истите, бидејќи криминалитетот и делинквенцијата не се единечни настани, напротив на нив треба да се гледа и да се сфатат како процес. Тие не се јавуваат како резултат на еден фактор, напротив се резултат на мноштво фактори кои се во меѓусебна интеракција.

Во теоријата се водат жестоки дебати во врска со етиологијата на семејното насилство. Додека едни сметаат дека семејното насилство се јавува во сите социјални групи, други сметаат дека семејното насилство ги погаѓа сите социјални групи, но сепак не подеднакво. Некои истражувачи и практичари фокусот го ставаат на *психолошките фактори*, додека други ги истакнуваат пред сè *социјалните фактори*. Трета група истражувачи и практичари ги потенцираат *културните фактори*, како на пример, патријархалната социјална организација.⁶²

Сепак, многу автори сметаат дека факторите на актите на физичко насилство се разликуваат од оние на другите форми на семејно насилство. Дури и некои фактори што се силно врзани за насилство во еден тип на односи (пр. родител-дете), истите не се во корелација со еден или повеќе други типови на семејно насилство (пр. насилство меѓу браќа и сестри или злоупотреба на стари лица).⁶³

Факторите за појава на семејно насилство според пошироката дефиниција може да се диференцираат на: *индивидуални, општествени и останати фактори*. Според потесната дефиниција, пак, овие видови фактори може да се поделат на *фактори кои влијаат врз сторителот на семејно насилство*, како и *фактори кои влијаат врз жртвата на семејното насилство*.

Во секој случај, семејното насилство е комплексен феномен и не може да се објасни само преку еден фактор. Ниту еден од ризик факторите ниту, пак, протективен фактор не можат да го објаснат семејното насилство. Семејното насилство се јавува како резултат на мноштво фактори кои треба да се разгледуваат во меѓусебна интеракција.

Понатаму во текстот се разгледуваат позначајните ризик фактори, но и протективни фактори на семејното насилство.

2.1 Ризик фактори и протективни фактори. Меѓу ризик факторите и протективните фактори на семејното насилство се истакнуваат: *социјалните и демографските ризик фактори*, и *ситуационите и еколошки фактори*.

Социјални и демографски ризик фактори. Најзначајните социјални и демографски ризик фактори за семејно насилство се следниве.

Возраст. Еден од најконзистентните ризик фактори е возраста на сторителот. Како и кај насилничкиот криминалитет, воопшто, така и кај семејното насилство најчесто се јавуваат сторители на возраст 18-30 години.⁶⁴ Во нашата земја нема официјални податоци за возраста на сторителите на семејно насилство. Со оглед на фактот што спороведените истражувања се вршени со помош на анкети за виктимизација, оттука повеќе се

⁶² Gelles, J. Richard "Family Violence" in "The Handbook of Crime and Punishment" ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

фокусираат на жртвите на семејно насилство, може да се извлечат следниве заклучоци за возраста на жртвите на семејно насилство.

Во Република Македонија, според возраста, младите мажи и жени се особено изложени на семејно насилство, но жените имаат многу повисоки стапки во сите возрастни групи (освен за многу постарите возрастни групи во некои од случаите). Анкетата покажува дека децата (15-18) имаат многу повисоки стапки на преваленца отколку останатите возрастни групи.⁶⁵

Посебен ризик да доживеат семејно насилство постои кај помладите жени, а кај жените на возраст до 49 години постои повисока преваленца отколку просечната преваленца на семејно насилство кај жените (39.4%). Меѓутоа, и кај најмладата возрастна група на мажи (15-29 години) постои многу висока преваленца на семејно насилство (над просечната преваленца од 35.5%). Имајќи ја предвид генерално младата структура на популацијата во земјата, ваквиот податок е алармантен.⁶⁶

Што се однесува до физичкото насилство, истото забележува поголема концентрација кај младите жени и кај повозрасните групи кај мажите. Анализата според возраст јасно посочува на големата концентрација на жртви во постарите возрастни групи кај жени и помладите возрастни групи кај мажи. Ова е различен резултат од психолошкото насилство кое се чини, се концентрира кај помладите возрастни групи и кај жени и кај мажи, а особено кај малолетни лица. Речиси 60% од жените кои се жртви на физичко насилство се на возраст помеѓу 30 и 64 години.⁶⁷ Мнозинството лица кои преживеале сексуално насилство, пак, се од возрастните групи 30-64 години (78%), со највисока преваленца кај жените на возраст помеѓу 40 и 49 години.⁶⁸

Пол. Како и кај насилничкиот криминалитет воопшто, така и кај семејното насилство најчесто се јавуваат мажи сторители.⁶⁹

Според податоците на Министерството за внатрешни работи во периодот 2009-2011 година, 91-92% од сторителите биле мажи, а само 8-9% биле жени. Податоците се презентирани во Графикон 3.

---

⁶⁵ Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагоmez, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите Нации за „Зајакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012, стр.10.

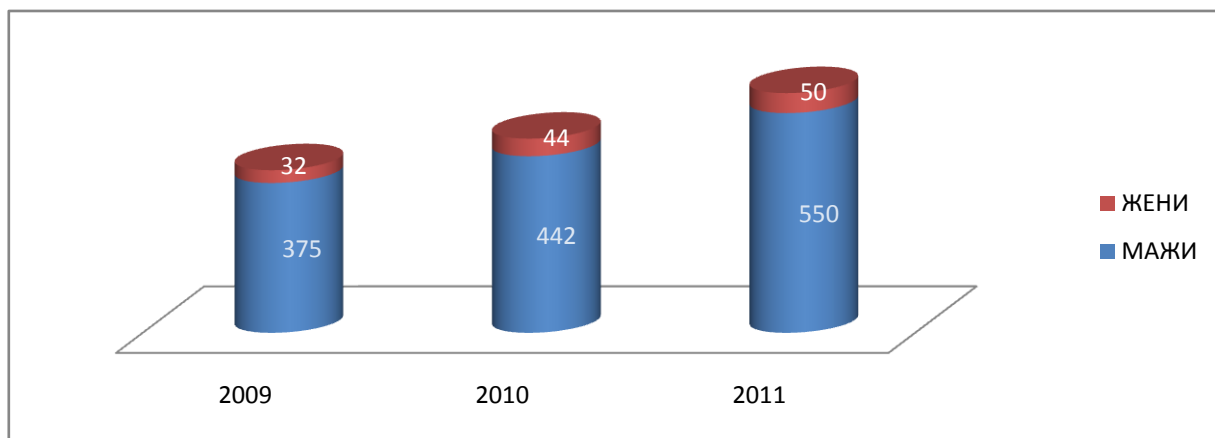
⁶⁶ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.14.

⁶⁷ Ibid., стр.10.

⁶⁸ Ibid., стр.11.

⁶⁹ Gelles, J. Richard “Family Violence” in “The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

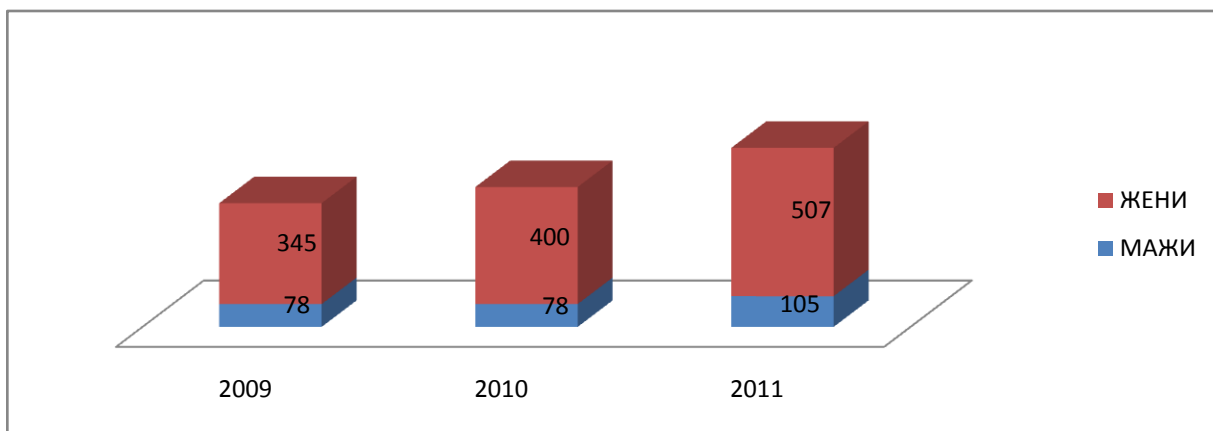
Графикон 3. Сторители на семејно насилство според пол

Извор: МВР⁷⁰

Во истиот период, 2009-2011 година, 82-84% од жртвите биле жени, а само 12-16% од жртвите биле мажи. Податоците се презентирани во Графикон 4.

Графикон 4. Жртви на семејно насилство според пол

Извор: МВР⁷¹

Од друга страна, според поединечните истражувања во Република Македонија, мнозинството сторители се машки (62% од целокупниот број сторители), но има и жени

⁷⁰ Превземено од Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.22.

⁷¹ Ibid., стр.22.

(особено свекрви и сопруги). Доминантни сторители на сите три вида на насилство се мажи: 53% кај психолошко насилство, 76% кај физичко насилство и 100% кај сексуално насилство. Понатаму, насилството може да биде извршено од страна на повеќе од еден член на семејството. И, додека родителите претставуваат 34% од членовите на домаќинството кои извршуваат психолошко насилство, 56% од сторителите се или сопруги или сопрузи и 10% отпаѓаат на останатите членови на домаќинството. Во случајот со физичкото насилство, 41% од сите случаи се извршени од страна на сопругот и 31% од страна на родителот. Другите членови на домаќинството исто така имаат големо учество во извршувањето на физичкото насилство (18%). Примерокот покажува нулта бројка во однос на сопруги извршители на физичко насилство. Во однос на сексуалното насилство (прашање упатено само на жените) 100% од извршителите биле сопрузите или поранешните интимни партнери (сопрузи или други).⁷²

Што се однесува до полот на жртвите, пак, 60% од жртвите на семејното насилство се женски лица. Соодносот на лица кои искусуваат каков и да е вид насилство наспроти оние кои не искусуваат насилство е многу повисок кај жените (65.1 кај жените наспроти 55.1 кај мажите).⁷³

Ако се разгледува посебно физичкото насилство, според истражувачките резултати, жените многу почесто се јавуваат како жртви на физичко насилство отколку мажите, имено преваленцата кај мажи е 2.1% и 6.1% преваленца кај жените.⁷⁴

Во истражувањето било известно за само 18 случаи на сексуално насилство (само на жените им биле поставени овие прашања), при што стапката на преваленца е пресметана на 1.5%.⁷⁵

Примања. Иако повеќето сиромашни родители и партнери не вршат насилство врз блиските, сепак истражувањата покажуваат дека сите форми на семејно насилство се јавува почесто во семејства чиј приход е под линијата на сиромаштија отколку во семејствата чии примања се над линијата за сиромаштија.⁷⁶

Образование и занимање. Според истражувачките резултати во Република Македонија многу повисока преваленца се јавува кај оние жени кои се со средно или основно или и пониско образование, што значи дека жени со ова образовно ниво многу почесто се јавуваат како жртви на семејно насилство. Така, според нивото на образование, висока концентрација на жртви се наоѓа кај оние со основно образование или пониско (55% од сите известени случаи и 40% со средно образование). Преваленцата се зголемува со намалување на образовното ниво кај жените. Додека мажите покажуваат нерегуларна матрица. 67% од жените жртви на сексуално насилство се со основно образование или помалку, и веројатноста да се биде жртва се зголемува со намалувањето на нивото на образование. Кај жените 80% од жртвите на физичко насилство се невработени или

---

⁷² Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагомез, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите Нации за „Зажакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012, стр.11.

⁷³ Ibid., стр.10.

⁷⁴ Ibid., стр.10.

⁷⁵ Ibid., стр.11.

⁷⁶ Gelles, J. Richard “Family Violence” in “The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

неактивни. Додека кај сексуалното насилство, невработените и неактивните сочинуваат 83% од сите случаи.⁷⁷

Може да заклучиме дека според истражувачките резултати постои обратно пропорционална врска меѓу степенот на образование и ризикот за доживување насилство кај жените. Имено, колку е понизок степенот на образование толку е повисок ризикот за доживување насилство кај жените. Многу повисока преваленца на семејно насилство е присутна кај жените со основно или незавршено основно образование, речиси 80% од испитаничките со основно или пониско образование се изјасниле дека доживеале некој вид на насилство во домаќинставата во кои моментално живеат, што го сочинува половина од примерокот на жени.⁷⁸

Националност. Истражувањата потврдуваат дека семејното насилство е покарактеристично за малцинските групи.⁷⁹ Така и според истражувачките резултати во Република Македонија. Имено, забележана е многу повисока преваленца кај останатите етнички групи отколку кај Македонките и Србинките. Мажите покажуваат нерегуларна матрица. Според етнички групи, најголем број на случаи на физичко насилство што се известени се концентрирани кај Македонците (79% од случаите), но преваленцата е највисока кај Ромите и општо земено е повисока во однос на сите останати етнички групи. Во однос на сексуалното насилство, 74% од случаите што се откриени се од македонска националност, но највисоката преваленца била најдена кај турските жени (9%).⁸⁰

Може да се заклучи дека според етничка припадност, жените од македонска и од српска етничка припадност имјаат пониска преваленца на семејно насилство отколку жените од другите етнички заедници. Состојбата на жените од ромската етничка заедница е особено алармантна со забележана преваленца од 72,2%.⁸¹

Според истражувањето спроведено од страна на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања (ИСППИ) од 2005 година, семејното насилство е најзастапено кај албанската женска популација, што е и очекувано, заради сеуште многу тврдите патријархални односи кога е во прашање местото на жената и бавното менување на истите.⁸²

Место на живеење. Според локацијата, преваленцата на физичкото насилство е повисока во руралните области, иако најголем број на физички насилства се известени во урбаните области (58% од сите одговори). Најголемиот број случаи на сексуално

---

⁷⁷ Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагомец, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите Нации за „Зажакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012, стр.10-1.

⁷⁸ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.16.

⁷⁹ Gelles, J. Richard “Family Violence” in “The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

⁸⁰ Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагомец, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите Нации за „Зажакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012, стр.10-11

⁸¹ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.16.

⁸² Чонева, Љ., “Семејно насилство над жената во Република Македонија и можностите за помош на жртвите” – Годишник на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, Број 1, Скопје, 2005, стр.55.

насилство бил најден во руралните области (67%), со повисока преваленца во руралните области.⁸³

Значи, според местото на живеење, урбана или рурална средина, преваленцата на семејно насилство во рурална средина е повисока и за мажите и за жените. Но, преваленцата за жените во рурална средина е многу повисока отколку за мажите (разлика од 7 процентни поени), додека во урбана средината разликата со мажите е околу 2 процентни поени.⁸⁴

Број на членови во домаќинство. Постои јасна директна врска меѓу преваленцата на семејно насилство и бројот на членовите на домаќинството, односно, преваленцата расте со зголемување на бројот на членови на семејството.⁸⁵

Останати индивидуални фактори. Индивидуални фактори што влијаат за појава на семејното насилство се оние фактори што зависат од карактеристиките на самиот сторител на семејното насилство, односно „карактерот на личноста, развојниот пат на поединецот, неговите или нејзините животни погледи, вредности, верувања и сл.“⁸⁶ Така, во оваа група се класифицираат алкохолизмот, зависноста од дроги, љубомората на сторителите, како и сомнежот за неверство, патријархалното воспитување на мажот како глава на семејството, потоа, немањето почит и доверба кон жртвата, неможноста да се реши станбеното прашање на семејството, лабилната психичка состојба на сторителите, итн.

Алкохолизмот на сторителите е најважниот и најзначајниот фактор за појава на семејното насилство. Мажите сторители на семејно насилство во најголем број случаи при извршувањето на насилството во семејството се под дејство на алкохол. Така, според едно истражување спроведено во текот на 2000 година на територијата на Република Македонија, „секој четврт насилник пиел често, а секој втор бил под дејство на алкохол за време на последниот инцидент“.⁸⁷ Може да се заклучи дека 50% од сторителите на семејно насилство во Република Македонија се под дејство на алкохол во моментот на извршување на семејното насилство. „Некои истражувања покажуваат дека над 70% од сторителите на семејно насилство во моментот на извршување на насилството се под дејство на дрога или алкохол или други психотропни супстанции“.⁸⁸

Слично како зависниците од алкохол и лицата зависници од опојни дроги и други видови на прокуратори често се јавуваат како сторители на семејно насилство. Имено, зависниците од дрога многу често во моментите додека се наоѓаат во апстиненцијална криза, како и во моментите кога не може да најдат средства за да купат дрога, ги малтретираат членовите на семејството и се обидуваат на таков начин да го добијат тоа што го сакаат од другите членови на семејството. Тие, исто така, извршуваат семејно насилство врз другите членови бидејќи се чувствуваат отфрлени и осамени од нив, па

---

⁸³ Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагоmez, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите Нации за „Зајакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012, стр.10-11

⁸⁴ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.16-7.

⁸⁵ Ibid., стр.17

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Чачева, В., „Истражување семејно насилство 2000“, Меѓуцрковна организација за развој и соработка – ИЦЦО Скопје, 2000, стр. 83.

⁸⁸ Buzawa, Eva, Schlesinger, Buzava, Carl, G., Domestic violence: the criminal justice response, 2003, стр. 37.

поради тоа со малтретирање на членовите на семејството се обидуваат да го повратат својот веќе изгубен авторитет.

Љубомората на едниот од партнерите и сомнежот дека другиот партнер врши прељуба е исто така многу честа индивидуална причина за појава на семејното насилство. Зависта и љубомората од страна на едниот партнер се сметаат како многу значајни причини за појавата на семејното насилство, бидејќи на тој начин насилниците се обидуваат да ги спречат своите партнери да сторат неверство, па тука како најчест облик на семејно насилство е физичкото насилство, а неретко таквите дејствија завршуваат со убиство односно со убиство на едниот партнер, а потоа со самоубиство на самиот извршител на убиството.⁸⁹ „Во едно истражување спроведено во САД помеѓу студенти на еден универзитет, 75% од машките испитаници изјавиле дека веруваат дека нивните идни сопруги ќе ги изневерат, од кои 40% изјавиле дека веруваат дека тоа ќе се случи со некој нивен пријател”.⁹⁰

Немањето на почит кон жртвата, потоа нерешениот станбен статус, како и лабилната психичка состојба на сторителите на овој вид на насилство, исто така, се сретнуваат како причини за појава на семејно насилство, меѓутоа, процентот на учество на овие причини за појавата на семејното насилство е помал во однос на погоре наведените индивидуални причини.

Ситуациони и еколошки фактори. Најзначајни ситуациони и еколошки фактори се следните.

Стрес. Невработеност, финасиски проблеми, еден родител, мајка тинејџер и сексуални потешкотии се поврзуваат со семејно насилство бидејќи предизвикуваат многу стресни настани.⁹¹

Најзначајни фактори кои ја зголемуваат веројатноста за насилство врз жените се нивната возраст, образовен статус, број на деца кои живеат во домаќинството, местото на живеење (урбана или рурална средина). Образовниот статус е тесно поврзан со вработеноста и другите економски фактори.

Социјална изолација и социјална поддршка. Иако податоците за социјалната изолација и нејзиното влијание врз семејното насилство не се конзистантни, сепак, истражувачите често се согласуваат дека луѓето кои се социјално изолирани од соседите и од роднините е поверојатно да бидат насилни во своите домови. Ова бидејќи социјалната поддршка е значаен заштитен фактор.⁹² Социјалната поддршка значи пружање помош од пријатели и семејството. Според истражувањата колку повеќе лицето има членови од семејството кои се интегрирани во заедницата и на колку повеќе групи и асоцијации припаѓа, толку е помала веројатноста лицето да биде насилно.⁹³

---

⁸⁹ Михов, С., Фришчик, Ј., “Водич за постапување на професионалните структури при заштита од семејно насилство во казненосудниот систем”, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ и Здружение на граѓани Акција Здруженска Скопје, Скопје, 2008, стр. 25.

⁹⁰ Hines, A. Denise, Malley-Morrison, Kathleen, “Family violence in the United States”-Defining, understanding, and Coping Abuse, 2005, стр. 39.

⁹¹ Gelles, J. Richard “Family Violence” in “The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

⁹² Ibid.

⁹³ Straus, M. A., Gelles, R. J. and Steinmetz, S. K., “Behind Closed Doors: Violence in the American Family”, New York: Doubleday/ Anchor, 1980 cit. in Gelles, J. Richard “Family Violence” in “The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998, стр.192-3.

Меѓугенерациски пренос на насилството. Во литературата за злоупотреба на деца и семејно насилство се истакнува дека злоупотребените деца растат во родители кои злоупотребуваат и во насилни возрасни личности.⁹⁴

Иако доживувањето на насилство се смета како значаен ризик фактор, сепак, механизмот според кој насилството се пренесува од генерација на генерација не може да се разбере.

Децата-жртви на семејно насилство, во текот на понатамошниот свој живот како резултат на траумите што ги преживуваат во детството, во подоцнежниот свој живот се претвораат во лица сторители на семејно насилство. „Вообичаено мислење е дека насилните личности и сами биле изложено на насилство во детството”.⁹⁵ „Необично е тешките криминалци да доаѓаат од ’добри’ семејства, и кога доаѓаат, нивните случаи се необични и поинакви”.⁹⁶

Родова нееднаквост. Еден од значајните ризик фактори за насилство врз жената е родовата нееднаквост. Во Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, се истакнува дека структурната природа на насилството врз жените е родово засновано насилство, како и дека насилството врз жените е еден од главните општествени механизми со кој жените се принудуваат на потчинета положба во однос на мажите.⁹⁷ Дури и се дефинира „родово засновано насилство врз жените“ како насилство насочено против жената затоа што е жена или коешто несразмерно ја погаѓа.⁹⁸

Колку е поизразена родовата нееднаквост во врската, заедницата или општеството, толку е повисока стапката на насилство врз жената.

Економската зависност на жените од мажите, истовремено претставува последица и фактор за објаснување на поголемиот ризик за насилство. Жените кои не се вработени, односно активни имаат многу повисока преваленца на насилство отколку просечната преваленца, додека жените кои се вработени имаат пониска преваленца. Покрај тоа, повеќето жени кои доживуваат насилство се невработени односно неактивни (вкупно 80%), додека вработените жени кои доживуваат насилство учествуваат со околу 20% во вкупниот број на жени кои доживуваат насилство. Економските варијабли имаат големо значење за разбирањето на преваленцата на семејното насилство во Република Македонија. И според статусот на вработеност и според нивото на задоволување на трошоците за домаќинството, истражувачките резултати конзистентно покажуваат дека жените се во многу поголем ризик од доживување на насилство отколку мажите.⁹⁹

---

⁹⁴ Gelles, R. J., “Violence in the Family: A Review of Research in the Seventies”, *Journal of Marriage and the Family*, 42:873-85, 1980, cit in. Gelles, J. Richard “Family Violence” in “The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998, стр.193.

⁹⁵ Eliasson, P., E., “Muškarci, žene i nasilje” – Razumijevanje i mijenjanje nasilnog ponašanja – Izveštaj iz Centra za muškarce u Štokholmu, Žene ženama, Sarajevo, 2002, стр. 19.

⁹⁶ Raine, A. (1993), “The Psychopathology of crime: Criminal Behaviour as a Clinical Disorder”, San Diego: Academic Press, стр.257.

⁹⁷ Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011, преамбула.

⁹⁸ Ibid., член 3 г.

⁹⁹ Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика, стр.16.

„Поверојатно е сексуалното насилство да се појави онаму каде што машките права на сексуален однос се подоминантни, каде што половите разлики се големи и во земјите во кои постои висока стапка на други видови насилство“.¹⁰⁰

Културните фактори, како на пример, патријархалната социјална организација. Покрај индивидуалните и општествени фактори што влијаат за појавата на семејното насилство, влијаат и некои останати фактори. Така, се издвојуваат средината во која живее семејството, месните обичаи и традиции, како и начинот на живот што го живеат семејствата во различни средини. Така, луѓето кои живеат во рурални средини имаат повеќе слободно време во текот на зимскиот период во кој може да размислуваат за состојбите во семејството, за недостатоците на членовите на семејството, а сето тоа предизвикано од недостатокот на обврски во тој период. Наспроти тоа, пак, во летниот период речиси сите се работно ангажирани, бидејќи повеќето луѓе во селата егзистираат од земјоделието. Наспроти тоа, пак, животот во градовите е подинамичен, луѓето речиси секојдневно запознаваат по некоја нова личност, што може да доведе до појава на љубомора кај партнерот, со што подоцна би прераснала во некој од видовите на семејно насилство. Традициите и месните обичаи, исто така, влијаат врз појавата на семејно насилство од причина што во некои општества семејното насилство поблаго се казнува, во некои се оправдува доколку едниот партнер е неверен, а во трети општества, пак, целосно се отфрла како појава и во нив воопшто не може да најде оправдување.

Една стара народна поговорка во Македонија вели „ќотекот е излезен од рајот“, а притоа најчесто се мисли на познатиот „стапче“ метод во воспитувањето на децата, па и на жените кои се „непослушни“ кон мажот и кон неговото поблиско семејство. Друга, пак, поговорка вели: „Убиј ја мачката на првата брачна ноќ“ - најчесто омилена и интрпретирана од мажи - егоисти, кои сметаат дека со тоа ќе се влее страв кај жената и таа ќе му биде цел живот верна, послушна и покорна на својот маж, а тој ќе биде доминантен и одлучувачки фактор во семејството на кого се му е дозволено. Но, дали е тоа така? - секако дека не. Во прилог на ова стојат други две поговорки како антитеза на предходните: „Стапот има два краја“ и „Жената и мачката се исто, како и да ги фрлиш секогаш ќе паднат на нозе“!¹⁰¹

Патријархалното воспитување на мажот е една од честите причини за појава на семејното насилство. Патријархалното воспитување како причина за семејното насилство се јавува уште во времето на римското право. „Најтипичен пример за ова право т.н. *patria potestas* во римското право, прифатено и кај многу други народи, според кое главата на семејството располага и со животот на своите деца (што подразбирало право да се откаже од нив, да ги продаде или убие).¹⁰² Оваа традиција во поблаги форми се среќава и денес во најразлични делови на светот, а и во Република Македонија, исто така, сеуште е причина за појава на физичко насилство заради потребата од самодокажување на мажот како глава на семејството, а посебно понижувањето на партнерката пред пријателите и семејството, со цел мажот да докаже дека тој е главниот и дека неговиот збор е секогаш последен.

¹⁰⁰ Светски извештај за насилство и здравје, “Резиме – Насилство од интимен партнер”, Светска Здравствена Организација, Женева, 2002, стр.18.

¹⁰¹ Арнаудовски, Љупчо, „Криминологија“, 2 Август С Штип, Скопје, 2007.

¹⁰² Бачановиќ, О., “Децата – жртви на семејното насилство”, “Безбедност” – ревија за криминалистика, криминологија и кривично право, Министерство за внатрешни работи на РМ, бр. 1-2, Скопје, јануари-јуни, 1999, стр.39.

2.2 Позначајни теории што го објаснуваат семејното насилство

Објаснувањето на секоја појава, па и на семејното насилство подразбира усвојување на одреден теоретски концепт. Теориите иако во најголем дел се осврнуваат на објаснување на етиологијата на одредена појава, се од особено значење за криминолошките истражувања, особено за одредување на предметот на проучување и на поставените претпоставки од кои се поаѓа.

Кога станува збор за семејното насилство, се чини дека не постои рационално објаснување за повредувањето на некој близок, особено некој кој е беспомошен.¹⁰³

На семејното насилство му се пристапува од три генерални теоретски нивоа на анализа: интраиндивидуално ниво или психијатриски модел; социо-психолошко ниво и социолошко или социо-културно ниво. *Психијатрискиот модел* се фокусира на личните карактеристики на сторителот, како и на личните карактеристики на жртвата. Психијатрискиот модел личните нарушувања, карактерните нарушувања, менталната болест, злоупотребата на алкохол и други сусптанци, како и други внатрешни индивидуални процеси, ги доведува во корелација со актите на семејно насилство. *Социо-психолошкиот модел* смета дека семејното насилство најдобро може да се објасни преку надворешни фактори, како на пример, структурата на семејството, стресот, преносот на насилство од една генерација на друга и сл., кои влијаат на семејството, неговото функционирање, секојдневните односи меѓу блиските лица во насока на предизвикување акти на насилство. *Социо-културниот модел*, пак, го објаснува семејното насилство преку социјално структурирани варијабли, како на пример, нееднаквоста, патријархатот, или културните норми и ставот спрема насилството и семејните односи.¹⁰⁴

Семејното насилство го објаснуваат голем број на социолошки и психолошки теории. Меѓу нив позначајни се: *теорија на социјално учење (social learning theory)*; *социјално ситуациона теорија/ теорија на стрес и справување (social situational/ stress and coping theory)*; *теорија на ресурси (resource theory)*; *теорија на размена (exchange theory)*; *социо-биолошка теорија (sociobiological theory)*; *феминистичка теорија (feminist theory)*; *еколошка перспектива (ecological perspective)*.

Теорија на социјално учење (social learning theory). Екерс (Akers),¹⁰⁵ зборува за т.н социјално учење истакнувајќи дека криминалното однесување се учи, а веројатноста дали ќе дојде до девијантно однесување зависи од тоа дали таквото однесување општеството е повеќе склоно да го награди или казни, бидејќи преку казнување и воочување луѓето се учат на добро однесување.

Што се однесува до семејното насилство, според оваа теорија лицата кои доживеале насилство е поверојатно да бидат насилни во домот. Имено, децата кои самите доживеале насилство или биле сведоци на насилство помеѓу нивните родители, е поверојатно да вршат насилство кога ќе пораснат. Семејството е институција и социјална група каде луѓето ги учат улогите на сопруг и сопруга, родител и дете. Но, домот е и место

¹⁰³ Gelles, J. Richard "Family Violence" in "The Handbook of Crime and Punishment" ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998, стр.196.

¹⁰⁴ Ibid., стр.196.

¹⁰⁵ Akers, L. Ronald (2000) "Criminological Theories: Introduction, Evaluation and Application", third edition, Los Angeles, CA: Roxbury.

каде лицата за прв пат доживуваат насилство, но учат и како да го оправдаат насилството. На пример, слушајќи го таткото како вели „Ова ќе ме повреди повеќе отколку што ќе те повреди тебе“ или мајката која вели „Ти беше лош, затоа заслужуваш да те плеснам“, придонесува за тоа децата да научат да го оправдуваат насилното однесување.¹⁰⁶

Социјално ситуациона теорија/ теорија на стрес и справување (social situational/ stress and coping theory). Според оваа теорија семејното насилство се јавува поради два главни фактори. Првиот, е структурален стрес и недостаток на средства за справување во семејството. На пример, врската помеѓу ниски примања и семејно насилство укажува дека значаен фактор на насилството е несоодветни финансиски средства. Вториот фактор е културната норма за користењето на насилство.¹⁰⁷

Теорија на ресурси (resource theory). Според оваа теорија како и во секоја друга работа, така и во семејството постои закана од употреба на сила и тоа од оној кој е најмоќен и кој ги поседува тие ресурси. Бидејќи најчесто „глава“ во семејството е мажот, тој почесто се појавува како извршител на делата на семејно насилство.¹⁰⁸ Од друга страна, според оваа теорија колку едно лице има помалку ресурси толку повеќе ќе применува сила. Така, доколку сопругот кој сака да биде доминантен во семејството, но има низок степен на образование, работа која не ужива углед ниту носи големи приходи и не поседува интерпесонални способности, може да одбере да врши насилство за да ја задржи доминантната позиција. Или, некој друг член на семејството (вклучувајќи ги и децата) може да употребат насилство за да ја поправат неправдата кога имаат малку алтернативни ресурси. Или, пак, жената која има малку социјални ресурси или социјални контакти може да користи насилство спрема својот сопруг за да се заштити себеси.¹⁰⁹

Теорија на размена (exchange theory). Според теоријата на размена злоупотребата на жените и на децата се заснова на принципот на придобивки и трошоци (cost and benefit). Насилството се користи кога придобивките се поголеми од трошоците.¹¹⁰ Приватноста во семејството, неинтервенирањето на социјалните установи и малиот ризик од интервенција, ги намалува трошоците на семејното насилство. Оттука, најзначајната придобивка би била социјалната контрола.¹¹¹

Социо-биолошка теорија (sociobiological theory). Според социо-биолошката или еволутивна теорија, родителите инвестираат во сопствените деца. Оттука, децата кои не се генетски поврзани со родителите (на пр. посинок, посвоени деца или згрижени деца) или деца со низок репродуктивен потенцијал (на пр. хендикепирани или ретардирани деца) се изложени на поголем ризик да бидат злоупотребени дури и убиени од страна на родителите/ посвоителите/ старателите. Од друга страна, пак, многудетните семејства може да ја разводнат енергијата на родителите и да доведат до послаба поврзаност на родителите со децата, а тоа го зголемува ризикот од примена на насилство врз децата.¹¹²

Феминистичка теорија (feminist theory). Главната теза на ова теорија е дека економските и социјалните процеси работат директно или индиректно во насока на

---

¹⁰⁶ Gelles, J. Richard “Family Violence” in “The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998, стр.196.

¹⁰⁷ Ibid., стр.197.

¹⁰⁸ Theories of Violence, available at <http://www1.umn.edu/humanrts/svaw/domestic/link/theories.htm>.

¹⁰⁹ Gelles, J. Richard “Family Violence” in “The Handbook of Crime and Punishment” ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998, стр.197.

¹¹⁰ Ibid., стр.197.

¹¹¹ Ibid., стр.197.

¹¹² Ibid., стр.198.

поддршка на патријархалниот (доминација на мажот) социјален ред и структура на семејството. Патријархатот, кој жената ја става во субординирана положба е причина за историскиот начин на систематско насилство насочено спрема жената.¹¹³

Еколошка перспектива (ecological perspective). Еколошката перспектива се обидува да ги обедини сите три нивоа на теоретска анализа (интраиндивидуално; социопсихолошко и социо-културно ниво) во единствен теоретски модел.

Покарај овие теории има и други теории кои се обидуваат да го објаснат семејното насилство, како на пример.

Теоријата на научена беспомошност претставува објаснување според кое жената претставува субјект кој е раководен од страна на мажот и дека самата таа нема право да го раководи својот сопствен живот. Оваа теорија нагласува дека значаен факт за неспротиставувањето на жената на мажот за одреден вид на семејно насилство е последица на нивното патријархално воспитување и не можноста уште од мали нозе да се спротистават на размислувањата на мажите. Тука всушност е застапен ставот дека жената е пасивен субјект, која самата на себе не сака да си помогне, не барајќи помош од другите.¹¹⁴

Теоријата на преживување пак, претставува антипод на претходната теорија. Оваа теорија го застапува ставот дека жените бараат спас за излез од нивната состојба, тие активно бараат помош од органите и од општеството, меѓутоа ниту соодветните органи, ниту пак општеството се одзива на таа помош.¹¹⁵

Медицинската теорија како главна причина за појавата на насилството во семејствата го посочува консумирањето на алкохол и дрога од страна на насилниците. Битно е да се напомене дека во самата теорија постојат две струи, од кои едната смета дека алкохолот и дрогата се клучни за појавата на насилство во семејството, додека пак другата смета дека алкохолот и дрогата имаат влијание за појавувањата на насилството, меѓутоа тие не се единствените и главни чинители за појава на семејно насилство.

Теоријата на бес го зазема ставот дека насилникот во одредени ситуации ја губи контролата над своите чувства и бесот најчесто се претвара во акт на агресија над жртвата која го предизвикала тој бес во кругот на семејството. Застапниците на оваа теорија сметаат дека и самата жртва има важна улога за појавата на насилството во семејството.¹¹⁶

Теоријата на циклусно семејно насилство го застапува ставот дека насилникот се однесува во зависност од расположението. Така, кога доаѓа до кулминација на фрустрациите кои едниот партнер ги доживеал, а тие биле предизвикани од страна на другиот партнер, тој применува насилство, кое најчесто е физичко. По завршувањето на актот на агресија и насилство, сторителот на делото појавува знаци на каење и извинување за стореното дело, со што во одреден период тој ја стабилизира својата личност. Меѓутоа, по одреден период и по појавувањето на некоја нова причина за фрустрација кај него, таа личност повторно нештата започнува да ги решава насилно, со што тоа циклично се повторува.¹¹⁷

---

¹¹³ Ibid., стр.198.

¹¹⁴ Theories of Violence, available at <http://www1.umn.edu/humanrts/svaw/domestic/link/theories.htm>.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Petrović, D., L., "Nasilje u porodici", Beograd, 2010, стр. 3.

¹¹⁷ Ibid, стр. 3.

„Теоријата на моќ и сила го застапува ставот дека најчесто мажите по пат на учена, тепање, изолација, сексуално злоставување и сл. го добиваат тоа што ќе го побараат од жените, а жените се принудени тоа да го трпат”¹¹⁸.

Покрај овие, постојат и голем број други теории кои се обидуваат да го објаснат феноменот семејно насилство.

Заклучок

Семејното насилство не е нова појава, но од неодамна е препознато како општествен проблем. Во 2004 година семејното насилство за прв пат е инкриминирано во Кривичниот законик на Република Македонија со што се напушти гледиштето дека семејното насилство е приватна работа, напротив истото почна да се сфаќа не само како закана за поединечните жртви, туку и како закана за општеството во целина. До денес, феноменот семејно насилство е предмет на научни истражувања посветени на утврдување на распространетоста, динамиката, карактеристиките на семејното насилство и на утврдување на обемот, манифестациите и ризиците за семејно насилство врз, жените, децата и старите лица.

За сериозноста на овој облик на насилнички криминалитет потврда наоѓаме и во бројните меѓународни документи што го третираат овој проблем.

Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, на пример, се стреми кон создавање на Европа слободна од насилство врз жените и од домашно насилство, ги осудува сите форми на насилство, притоа, препознавајќи дека домашното насилство несразмерно ги погаѓа жените, но и дека мажите, исто така, можат да бидат жртви на домашно насилство; потоа, дека децата се жртви на домашно насилство, како и сведоци на насилство во семејството.

Секоја држава, така и нашата, има обврска да создаде сеопфатна рамка, политики и мерки за заштита и помош на сите жртви на семејно насилство, да обезбеди поддршка и помош на организации и на органите за спроведување на законот за ефективна соработка со цел да усвојат интегриран пристап за елиминација на семејното насилство, да придонесе во елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените и да промовира суштинска еднаквост меѓу жените и мажите и да промовира меѓународна соработка во поглед на елиминирање на семејното насилство.

Понатаму, од особено значење е редовно следење, прибирање на статистички податоци и спроведување истражувања и анкети заради утврдување на трендовите на сите форми на семејно насилство. Ова е особено значајно за нашата земја бидејќи се соочуваме со проблем на непостоење на официјани податоци за семејното насилство.

Семејното насилство е комплексен феномен и не може да се објасни само преку еден фактор. Ниту еден од ризик факторите ниту, пак, протективен фактор не можат да го објаснат семејното насилство. Семејното насилство се јавува како резултат на мноштво фактори кои треба да се разгледуваат во меѓусебна интеракција. Сепак, познавајќи ја етиологијата на семејното насилство може да биде од големо значење за поставување програми за превенција и сузбивање на истото.

Индивидуалните и емоционалните карактеристики, психолошките карактеристики и општествените фактори, како што се културните ставови спрема насилството, се под

---

¹¹⁸ Ibid, стр.4.

влијание на структурата и ситуацијата во семејството. Исто така, моќта и контролата се карактеристика на речиси сите форми на семејно насилство. Оттука, треба да се превземат мерки на превенција за промовирање промени во општествените и културните шаблони на однесување на жените и мажите, со цел искоренување на предрасудите, обичаите, традициите и сите други практики кои се зановаат врз идејата за инфериорност на жените или врз стереотипните улоги за жените и мажите. Треба да се преземаат потребните мерки за поттикнување на сите членови на општеството, а особено на мажите и момчињата, активно да учествуваат во спречувањето на сите форми на насилство.

Понатаму, потребно е редовно да се промовираат или спроведуваат кампањи или програми за подигање на свеста за семејното насилство, последиците кои ги остава и потребата од негово сузбивање и превенирање, особено во соработка со националните институции за човекови права и телата за еднаквост, организациите на цивилното општество и невладините, а особено женските невладини организации.

Професионалците кои постапуваат со жртви или со сторители на сите акти на насилство треба да следат континуирана обука за спречување и откривање на семејно насилство, еднаквоста меѓу жените и мажите, потребите и правата на жртвите, како и за спречување на секундарна виктимизација.

Сторителите на семејно насилство треба да подлежат на програми чија цел е да усвојат ненасилно однесување во меѓучовечките односи во поглед на спречување понатамошно насилство и менување на насилните шаблони на однесување.

Посебно внимание треба да им се посвети жртвите на семејно насилство во насока на пружање соодветна помош, грижа, заштита и поддршка. Жртвите треба добиваат соодветни и благовремени информации за расположивите услуги на поддршка и правни мерки, правно и психолошко советување, финансиска помош, домување, образование, обука и помош при вработување, пристап до здравствени и социјални услуги, засолништва, телефонски линии за помош. Посебно внимание треба да се посвети на заштита и поддршка на децата-сведоци на семејно насилство. Секоја држава треба да преземе потребни законодавни или други мерки за охрабрување лицата да ги пријавуваат случаите на семејно насилство што во голема мера ќе придонесе сторителите да бидат осудени, а темната бројка во значителна мера ќе се намали.

Секоја држава има обврска во своето законодавство да предвиди граѓанска и кривична одговорност за сторителите на кривични дела. Посебно, треба да се инкриминираат новите форми на семејно насилство кои истражувањата ги имаат идентификувано, на пример, присилен брак - намерното присилување на возрасен или дете да стапат во брак, женско генитално осакатување, присилен абортус и присилна стерилизација, сексуално вознемирување, неприфатливо оправдување за кривични дела, вклучително на кривични дела извршени во името на таканаречената „чест“ и сл.

Санкциите кои се превидени за делата на семејно насилство треба да бидат сразмерни на стореното и да одвраќаат од извршување на кривични дела, односно да остваруваат специјална и генерална превенција. Понатаму, треба да се превземат мерки на следење или надзор на осудените лица; одземање на родителските права ако е тоа во најдобар интерес на детето, итн.

Да заклучиме, превенцијата и сузбивањето на семејното насилство треба да се фокусира на ризик факторите на овој феномен.

Користена литература

Akers, L. Ronald (2000) "Criminological Theories: Introduction, Evaluation and Application", third edition, Los Angeles, CA: Roxbury.

Brand, P.A. and Kidd, A. H. "Frequency of Physical Aggression in Heterosexual and Female Homosexual Dyads", Psychological Reports, 59:1307-13, 1986 cit. in Gelles, J. Richard "Family Violence" in "The Handbook of Crime and Punishment" ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

Buzawa, Eva, Schlesinger, Buzava, Carl, G., Domestic violence: the criminal justice response, 2003.

Cornell, C. P. and Gelles, R. J. "Adolescent to Parent Violence", Urban Social Change Review 15:8-14, 1982 cit. in Gelles, J. Richard "Family Violence" in "The Handbook of Crime and Punishment" ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

Eliasson, P., E., "Muškarci, žene i nasilje" – Razumijevanje i mijenjanje nasilnog ponašanja – Izveštaj iz Centra za muškarce u Štokholmu, Žene ženama, Sarajevo, 2002.

Gelles, J. Richard, "Family Violence" in "The Handbook of Crime and Punishment" ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

Gelles, R. J., "Violence in the Family: A Review of Research in the Seventies", Journal of Marriage and the Family, 42:873-85, 1980, cit in. Gelles, J. Richard "Family Violence" in "The Handbook of Crime and Punishment" ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

Hines, A. Denise, Malley-Morrison, Kathleen, "Family violence in the United States"-Defining, understanding, and Compating Abuse, 2005, стр. 39

<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/jun/07/feminism-domestic-violence-men> -

<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.293.html:369024-Nis-Sigurna-kuca-za-muskarce> "Вечерње Новосте", 3 Мапр 2012.

<http://www.victimsofcrime.vic.gov.au/home/a+crime+is+committed/types+of+crime/family+violence/>.

<http://www.woodbridgedvrt.org/pages/fiveforms.html> .

Lockhart, L. L., White, B. V., Causby, V and Isaac, A., "Letting Out the Secret: Violence in Lesbian Relations", Journal of Interpersonal Violence 9:469-92, 1994, cit. in Gelles, J. Richard "Family Violence" in "The Handbook of Crime and Punishment" ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

National Center on Child Abuse and Neglect, 1988 Study of National Incidence and Prevalence of Child Abuse and Neglect: 1986, Washington, D. C.: US Department of Health and Human Services cit. in Gelles, J. Richard "Family Violence" in "The Handbook of Crime and Punishment" ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

Petrović, D., L., "Nasilje u porodici", Beograd 2010.

Raine, A. (1993), "The Psychopathology of crime: Criminal Behavior as a Clinical Disorder", San Diego: Academic Press, стр.257.

Renzetti, C. "Intimate Betrayal: Partner Abuse in Lesbian Relationships", Newbury Park, Calif.: Sage, 1992, cit. in Gelles, J. Richard "Family Violence" in "The Handbook of Crime and Punishment" ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

Straus, M. A., Gelles, R. J. and Steinmetz, S. K., "Behind Closed Doors: Violence in the American Family", New York: Doubleday/ Anchor, 1980 cit. in Gelles, J. Richard "Family Violence" in "The Handbook of Crime and Punishment" ed. Tonry Michael, Oxford University Press, 1998.

Theories of Violence, available at <http://www1.umn.edu/humanrts/svaw/domestic/link/theories.htm>.

Арнаудовски, Љупчо, „Криминологија“, 2 Август С Штип, Скопје, 2007.

Бачановиќ, О., „Децата – жртви на семејното насилство“ – Статија во Списанието “Безбедност” – ревија за криминалистика, кримилогија и кривично право, Министерство за внатрешни работи на РМ, бр. 1-2, Скопје, јануари-јуни, 1999, Скопје, 2010.

Бачановиќ, О., „Децата – жртви на семејното насилство“ – Статија во Списанието “Безбедност” – ревија за криминалистика, кримилогија и кривично право, Министерство за внатрешни работи на РМ, бр. 1-2, Скопје, јануари-јуни, 1999, Скопје, 2010, стр.39.

Дукас, Д., Коцева, А., Качанска, Б., “Семејно насилство-Брошура”, Организација на жените на Општина Свети Николе, Свети Николе, 2010.

Европската социјална повелба (ETS No. 35, 1961, а ревидирана во 1996, ETS No. 163).

Женевска Конвенција (IV) која се однесува на заштита на цивилите во време на војна (1949) и Дополнителните протоколи I и II (1977) на Конвенцијата.

Закон за семејство („Службен весник на Република Македонија“ бр.80/1992 . 9/1996 . 38/2004. 33/2006. 84/2008. 67/2010. 156/2010. 39/2012 и 44/2012).

Извештај за насилство и здравје во Македонија и прирачник за превенција, Министерство за здравство на Република Македонија, Скопје, 2006.

Извештај од извршено теренско истражување, “Семејно насилство”, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените во Република Македонија ЕСЕ, Скопје, 2010.

Извештај од спроведено теренско истражување „Семејно насилство“, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените во Република Македонија ЕСЕ, Скопје, 2000.

Кајзер, Гинтер, „Криминологија“, Скопје: Александрија, 1996.

Камбовски, Владо и Тупанчески, Никола, “Казнено право – посебен дел”, 2 Август С Штип, Скопје, 2011.

Конвенција за заштита на човековите права и основните слободи (ETS No. 5, 1950) и нејзините Протоколи.

Конвенција на Обединетите нации за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (“CEDAW”, 1979) и Факултативниот протокол на Конвенцијата (1999).

Конвенција на Обединетите нации за правата на детето (1989) и Факултативните протоколи на Конвенцијата (2000).

Конвенција на Обединетите нации за правата на лицата со попреченост (2006).

Конвенција на Советот на Европа за акција против трговијата со луѓе (ETS No. 197, 2005).

Конвенција на Советот на Европа за заштита на децата од сексуална експлоатација и сексуална злоупотреба (ETS No. 201, 2007).

Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и домашното насилство, Истанбул, 11.V.2011, www.coe.int/conventionviolence.

Кривичен законик („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/1996. 80/1999. 4/2002. 43/2003. 19/2004. 81/2005. 60/2006. 73/2006. 7/2008. 139/2008. 114/2009. 51/2011. 135/2011. 185/2011. 142/2012. 166/2012. 55/2013 и 82/2013).

Меѓународен пакт за граѓански и политички права (1966).

Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права (1966).

Михов, С., Фришчиќ, Ј., “Водич за постапување на професионалните структури при заштита од семејно насилство во казненоправниот систем”, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ и Здружение на граѓани Акција Здруженска Скопје, Скопје, стручна мон., 2008.

Национална стратегија за спречување и заштита од семејно насилство 2012-2015, Министерство за труд и социјална политика.

Национално истражување, „Преваленца на злоупотребата на стари лица“, Институт за социолошки и политичко правни истражувања-Скопје со поддршка на Светската здравствена организација, Скопје, 2011.

Општа препорака бр. 19 од Комитетот на “CEDAW”, за насилство врз жените.

Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагомез, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите Нации за „Зажакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012.

Препорака CM/Rec(2007)17 за стандарди и механизми на родова еднаквост на Комитетот на министри до државите членки на Советот на Европа.

Препорака CM/Rec(2010)10 за улогата на жените и мажите во спречување и разрешување на конфликти и градењето на мирот, како и на другите релевантни препораки на Комитетот на министри до државите членки на Советот на Европа.

Препорака Rec(2002)5 за заштита на жените од насилство на Комитетот на министри до државите членки на Советот на Европа.

Римски статут на Меѓународниот кривичен суд (2002).

Светски извештај за насилство и здравје, “Резиме – Насилство од интимен партнер”, Светска Здравствена Организација, Женева, 2002.

Соопштение на Министерството за труд и социјална политика од 26.11.2010 (www.mtsp.gov.mk).

Чачева, В., „Истражување семејно насилство 2000“, Меѓуцрковна организација за развој и соработка – ИЦЦО Скопје, 2000.

Чачева, В., Фришчиќ, Ј., Мишев, С., „Живот во сенка“, Семејно насилство врз жените, истражувачки резултати, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ-ЕСЕ, Скопје, 2006.

Чачева, Виолета и Мирчева, Стојанка, „Заповестени и жигосани“, Анализа на состојбата: сексуална злоупотреба на деца, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања-Скопје, со поддршка на Канцеларијата на УНИЦЕФ-Скопје, Скопје, 2009.

Чонева, Љ., “Семејно насилство над жената во Република Македонија и можностите за помош на жртвите” – Годишник на Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања, Број 1, Скопје, 2005.

DOMESTIC VIOLENCE IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Summary

The author of the paper deals with the analysis of criminological aspects of domestic violence in the country, thus, especially the scope of domestic violence, the types and forms of family violence, etiology and theoretical basis for domestic violence. The author refers to the national legislation, and the international documents dealing with the problem that confirm the seriousness of this type of violent crime. Special attention is paid to the Convention of the Council of Europe to prevent and combat violence against women and domestic violence. Also, the paper presents the summarized results of the research studies on domestic violence in the country. Studies have confirmed the existence of almost all forms of domestic violence, yet need regular monitoring, collection of statistical data and conducting research and surveys to determine trends in all forms of domestic violence. This is especially important for our country as we face the problem of lack of official data on domestic violence. Referring to the etiology and underlying the theoretical basis for domestic violence, the author proposes setting a system of measures to prevent and combat this phenomenon.

Key words: domestic violence, types and forms of family violence, etiology, risk factors, prevention

---

¹¹⁹ Assistant Professor, Institute of Criminal Law, Law Faculty “Iustinianus Primus”, University of “Ss. Cyril and Methodius” in Skopje